

Таццяна МУШЫНСКАЯ

**ГІСТОРЫЯ АДНАГО
«ДОКТАРА»,
АБО Ё ТЭАТРАЛЬНЫХ
ЛАБІРЫНТАХ**

*Дакументальная аповесць у дзённікавых запісах
і адступленнях*

2015 год

3 кастрычніка, субота

На душы пагана і моташна. Дакладней, там пануюць прыгнечанасць, нервовае трымценне і банальны страх. Той, перад якім бяссільныя здаровы сэнс і розум (бо розум — свядомасць, а страх — падсвядомасць, таму яна мацней). Да страху дадаецца чаканне нечага цьмянага, жудасна-непапраўнага, што няўмольна рухаецца на цябе і называецца маральнай катастрофай. Грамадзянскай ганьбай, публічным пакараннем. Аўтадафэ! Ніяк не менш. Бо як іначай можна назваць правал?!

Надзея заўжды падобная на легкакрылага матылька. Вядома, матылёк недзе існуе. Мігціць-трымціць сваімі пяшчотнымі, празрыста-белымі крыльцамі. Але, відаць, цяпер ён лётае далёка ад нас. Схаваўся ад дажджлівага надвор'я, чакае сонечных промняў.

Няўжо ўсё апынецца марным? Тоны звездзенай, ці не дарма, паперы? Літры выпітай валяр'янкі? Мільёны рублёў (дэнамінаваных, вядома!) на мабільным рахунку? Тысячы талончыкаў для тралейбуса і жэтонаў у метро, каб трапіць на рэпетыцыі? А час?! Колькі часу мы з кампазітаркай змарнавалі? Чатыры гады жыцця — гэта не жартачкі.

Вам пакуль нічога не зразумела? І мне таксама. Бо ўсё вакол у тумане. Але сёе-тое патлумачу. Учора, 2 кастрычніка прайшла генеральная. І адначасова здача мастацкай радзе. Чаго? Ну, вядома, спектакля! Заўтра, 4 кастрычніка, — прэм'ера. На генеральнай нарэшце ўсе кавалкі пастаноўкі сабралі, з частак і дэталей. Але і закідаў на радзе хапала. І аркестр было кепска чуваць, і дэкарацыі ў адным эпізодзе не ўзняліся, спевака не было відаць. Нейкая разбэрсанасць. Ці рэальна яе адолець за два дні?

Мушынская Таццяна Міхайлаўна нарадзілася 26 чэрвеня 1958 года ў Мінску. Скончыла факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1981). Працавала ў штодзённіку «Літаратура і мастацтва». З 1991 г. — рэдактар аддзела музыкі часопіса «Мастацтва».

Аўтар паэтычных кніг «Я вандрую ў стагоддзях» (1998), «Рабро Адама» (1999), «Сны каханья» (2006), «Душы ожданье» (2006), кніг прозы «Доўгае развітанне» (1997), «Джульета і экстрасенс» (2013), «Сад маіх успамінаў» (2016), кніг для дзяцей «Калі тата — Дзед Мароз» (2000), «Свята печанай бульбы» (2003), «Вожыкі ў футбол гуляюць» (2008) і інш.

Калі поспех, дык ён памнажаецца на колькасць глядачоў у зале. Калі няўдача, ганьба памнажаецца на тую ж колькасць. Вы думаеце, выпадкова Жорж Бізэ ўзяў ды памёр неўзабаве пасля таго, як ягоную геніяльную «Кармэн» асвісталі? А Вердзі дарма даў клятву, што ніколі не будзе пісаць для опернага тэатра пасля правалу або напаўудачы некалькіх пастановак?

Дзякуй богу, што я не пішу музыку. Мне лягчэй, а як кампазітару?! Падобна, што Марына трымціць яшчэ больш, чым я. Немагчыма! Бо падобны стан перадаецца і транслюецца. У пэўны момант не вытрымліваю і пытаюся ў сяброўкі:

— Табе заўтра спяваць трэба?

— Не... — здзіўлена кажа яна, нібы ўпершыню чуючы навіну.

— А танцаваць?

— Не-а.

— А на скрыпцы іграць?

Маўчыць.

— Не трэба, — адказваю я замест яе. — Дык чаго ты торгаешся?

— А раптам... — пачынае яна і распавядае пра фальшывыя ноты аркестра на генеральнай.

— Калі што, дык гэта будуць іх фальшывыя ноты. А не твае...

Калі б мы былі мужыкамі, дык пайшлі б у бар. І добра ўзялі б, каб зняць стрэс. Але паколькі мы не мужыкі і гарэлка нам зусім не ідзе (арганізм ну катэгарычна не прымае!), дык трэба ратавацца нейкім іншым чынам. Як ратаваліся — распавядаць не буду. Няхай застанецца сакрэтам.

* * *

Нарэшце патлумачу як след. 4 кастрычніка 2015 года на сцэне Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь павінна адбыцца сусветная прэм'ера. Не больш і не менш. Гэта значыць, такой раней нідзе і ніколі не было. Першы паказ оперы «Доктар Айбаліт, або Падарожжа ў Афрыку» для дзяцей і дарослых. Музыка Марыны Марозавай. Ідэя і лібрэта Таццяны Мушыńskiej (значыць, мае). Паводле казак знакамітага Карнея Чукоўскага, класіка рускай літаратуры.

«Ну, і што?» — іранічна заўважыць скептык. Цымус у тым, што гэта опера менавіта айчыннага кампазітара. Яна адрасавана дзецям і іх бацькам (а опер для дзяцей у сучаснай музыцы або вельмі мала, або зусім няма). Мінутым разам такі твор для дзяцей, і менавіта нацыянальнага аўтара, ставіўся на беларускай сцэне больш як 50 гадоў таму. Гэта была «Марынка» Рыгора Пукста (ад таго часу вырасла некалькі новых пакаленняў глядачоў). Пагадзіцеся, усё разам — сур'ёзная нагода.

Калі б я загадзя ведала, у якую авантуру ўлезла сама, ды яшчэ ўцягнула Марыну, дык сто разоў падумала: ці вартая гульня спаленых свечак? Але дурні ўлазяць некуды або ў штосьці, мала здагадваючыся пра магчымыя наступствы.

Такім чынам, перад вамі невялікая дакументальная аповесць у дзённікавых запісах і адступленнях. Пагаджуся, звычка штосьці занатоўваць на дзіва занудзістая. Але асабліваць кожнай завядзёнкі ў тым, што яна існуе незалежна ад твайго жадання. Праз нейкі час нават дзівішся: няўжо знайшоў хвіліну, каб зафіксаваць падрабязнасці, рэплікі, уласныя адчуванні? Плынь часу імчыць з велізарнай хуткасцю. Праз год-два дэталі непрыкметна знікаюць з памяці. Думаю, гэтыя старонкі дадуць прыблізнае ўяўленне, што

адбываецца ў закрытых для шырокай публікі тэатральных кабінетах, калідорах і лабірынтах.

Згадаю, як пачыналася гэтая катавасія. Або песня. Або блуканне па пакутах. Калі ў цябе, паважаны чытач, хопіць імпульту дачытаць дзённікі да фіналу, ты сам вызначыш, якую назву мае падобны творча-вытворча-арганізацыйна-адміністрацыйны працэс.

Ідэя 2011 год

15 кастрычніка, субота

Не так даўно разам з адным вядомым беларускім кампазітарам завіталі да Уладзіміра Пятровіча Рылаткі, першага намесніка гендырэктара Опернага.

Музыкант — у якасці аўтара амаль гатовай партытуры, якая можа спатрэбіцца тэатру, а можа і не спатрэбіцца. А я ў якасці магчымага лібрэтыста. Рылатка займаецца найперш пытаннямі творчымі, таму кампазітары ідуць менавіта да яго.

Прадстаўлю героя. Асобнымі штрыхамі. Спакойны, усмешлівы. Тэмбр голасу блізкі да тэнара. Вочы празрыста-блакітныя, валасы сівыя — усё ў адпаведнасці з тэатральным амплуа «высакародны бацька». Па адукацыі альтыст, дагэтуль выкладае ў Акадэміі музыкі. Паколькі ягоны сын Алег таксама зрабіўся вядомым альтыстам, зразумела, што гэта прафесійная страсць і захапленне.

Больш як два дзесяцігоддзі Уладзімір Пятровіч з’яўляўся першым намеснікам міністра культуры, што сведчыць пра яго вялікі вопыт і арганізацыйныя здольнасці. Нарэшце пра дзівосную інтуіцыю і дасведчанасць, што адбываецца ў кабінетах уплывовых асоб, на музычна-тэатральнай сцэне і ў закулісі. Не толькі ацалець, але і паспяхова рэалізоўваць уласныя ідэі ў прасторы, дзе апрыёры збіраецца безліч амбітных і самалюбівых асоб, — агромністы талент.

Кабінет у нашага суразмоўцы выглядае шыкоўна. Сцены абліцаваныя мармурам пяшчотна-бэжавага колеру. Адна сцяна амаль поўнасцю люстэркавая. Эфектная і свяцільня з крышталёвымі падвескамі. Інтэр’ер гэты мне добра вядомы. Неаднойчы размаўляла тут у якасці журналісткі і крытыка з папярэднім гаспадаром, славутым харэографам Валянцінам Елізар’евым. Але жыццё робіць часам такія кульбіты, які не здолее прыдумаць ніводны драматург.

Але вернемся да тэмы. Чаму мы прыйшлі да Рылаткі? Хацелася даведацца з першых вуснаў, у чым тэатр мае патрэбу на бліжэйшыя сезоны, якія назвы, тэмы, жанры могуць быць цікавыя. У працэсе працяглай гутаркі на розныя музычныя тэмы Уладзімір Пятровіч між іншым прамовіў: «А з дзіцячай операй — у нас проста трагедыя!»

У маёй галаве нечакана загучала тэма лёсу з 5-й сімфоніі Бетховена. Сказ, як кажуць у такіх выпадках, запаў у свядомасць. Згадала, як летам 2010-га, шукала ў сваёй хатняй бібліятэцы тэксты казак Карнея Чукоўскага. Рукі тады проста свярбелі! Пасля паходу да Рылаткі, пакорпаўшыся на хатніх паліцах, знайшла двухтомнік Карнея Іванавіча. А там абсалютна ўсе яго творы для дзяцей! Ура-а!

У мінулы чацвер засталася дома. Трэба зрабіць для часопіса «Мастацтва», дзе працую, рэцэнзію на новы харэаграфічны спектакль. А менавіта

«12 крэслаў» у Музычным тэатры. Накіды меліся, але іх трэба з'яднаць і тэкст «пачысціць». У другой палове дня і ў пятніцу на працы ўсё-такі дарабіла.

А ў чацвер адксерыла патрэбныя старонкі з розных вершаваных казак Чукоўскага, адкінула лішняе. Размеркавала, зманціравала па карцінах. Праз дзень патэлефанавала кампазітару Марыне Марозавай. Чаму менавіта ёй? Тут варта зрабіць невялікую паўзу.

Адступленне першае. Раманс як жанр жаночы

...Таямнічы паўзмрок у пакоі. Жанчына ў белым адзенні, якая чакае каханага. Шырокая прастора лугу ці поля, над якім ляціць у вышыню празрысты і светлы голас.

Менавіта такія візуальныя ўражанні выклікаў першы раманс «Ноч», які Марозава даўно, амаль два дзесяцігоддзі таму, напісала на мой тэкст. Увогуле медам па сэрцы — кожнаму вершаплёту, калі ягоныя радкі раптам натхняюць кампазітара і робяцца штуршком для нараджэння музычнага опуса. Уявіце мае эмоцыі, калі даведалася, што выканаўцай раманса «Ноч» будзе салістка оперы Тацяна Траццяк! І што ёй падабаецца твор — і па музыцы, і па вершах.

Пасля першага вакальнага цыкла, нашага агульнага з Марынай, у яе паступова нарадзіліся яшчэ два. У выніку атрымаўся гэtkі міні-спектакль. У нас шмат сумесных вакальных твораў. Лічу, вельмі ўдалых, бо пяюць з ахвотай розныя і вядомыя артысты. Час ад часу выконваюць у філарманічных канцэртах, гучаць яны і па радыё.

Шчыра люблю ўсіх кампазітараў, з якімі пашчасціла супрацоўнічаць. А іх нямала, больш за дваццаць. Ды асобы яны розныя, у кожнага свае асаблівасці, таленты і «замарочки». Ёсць амаль геніяльны аўтар, але... гэtkі Манілаў, абяцае. Тры гады, пяць гадоў. Мо напіша, а мо і не напіша? Ёсць кампазітарка, па просьбе якой безліч разоў я перарабляла тэксты, а музычны вынік... чамусьці не зацікавіў ніводнага з патэнцыйных выканаўцаў. Ёсць тыя, каго трэба доўга пераконваць, ёсць тыя, ад каго варта хавацца ці бараніцца.

Марозава як асоба мне імпанавала заўжды. І яе лёгкі характар, і зайздроснае пачуццё гумару, і ўменне ўсюды знаходзіць аднадумцаў і сяброў. З дапамогай тэорыі Карнегі і дзякуючы ўласнай інтуіцыі. Знаёмства з Марынай адбылося праз журналістыку. Прышоўшы да яе, каб падрыхтаваць гутарку для часопіса, зусім не думала, што гэтыя стасункі будуць мець працяг.

Да кампазітарскай прафесіі, а потым прызнання Марозава прабівалася доўга і пакутліва. Дзяўчынка з прывінецыйнага горада Дзяржынска, у сям'і якой зусім не было грошай на фартэпіяна, і яна пачынала вучыцца музыцы на кардоннай клавіятуры. Студэнтка музычнай вучэльні, якая хадзіла зімой на заняткі ў лыжных ботах (іншых не мелася). Студэнтка кансерваторыі, якую прыняў у свой клас Яўген Глебаў, хоць ён прынцыпова не браў дзяўчат. Кампазітар, якую чамусьці не хацелі прымаць у саюз, а пасля маскоўскай прэм'еры яе квартэта «Лічбы на сэрцы» прапанавалі прыйсці ў любы дзень і падаць заяву ў творчую суполку. Педагог, якая выкладала адначасова ў дзвюх ВНУ і заўжды шукала падпрацоўкі. Маці, што адна падымала двух сыноў і ў рэшце рэшт выгадала двух высакакласных музыкантаў, якія скончылі Беларускаю акадэмію музыкі і зрабіліся лаўрэатамі міжнародных конкурсаў.

Іван Антонавіч Брыль, класік айчыннай літаратуры, некалі выказаўся вельмі трапна і афарыстычна: «У літаратуры іграюць у камандзе». У музыцы сітуацыя такая ж самая. Тое, што Марозава звычайна іграла на музычным

полі не ў камандзе, а адна (кантактуючы з тымі, каго паважала, а не з тымі, з кім трэба, хто ўплывовы, дапамога, «прасуне»), думаю, моцна ўскладняла яе рух да аркестраў, прэм'ер, фестываляў. Але з другога боку, гэта шчасце, калі ўласнымі творчымі дасягненнямі ты абавязаны сабе, а не камусьці іншаму. Ніхто і ніколі Марыну не «падсаджваў», заўсёды — сама, сама, сама! Але цяжкасці і іх пераадоленне робяць творцу больш удзячным і мудрым. Ён ведае цану поспеху (чужога і ўласнага). А пакручасты мастакоўскі лёс заўжды выклікае павагу, захапленне. І жаданне дапамагчы.

Працэс сумесных з кампазітаркай пошукаў часцей за ўсё ўспрымаўся мной як радасны і прадуктыўны, а не нервова-пакутлівы. Адчуванне жада-нага выніку нараджалася і дзякуючы далікатнаму, паважліваму стаўленню Марыны да тэксту. І здольнасці адшукаць у ім не заўважаны аўтарам сэнс, а ў выніку знайсці сугучную вершам музычную інтанацыю. А мо яшчэ больш важны рэдкі меладычны дар, якім бяспрэчна валодае Марозава? Уплываў на мастацкі вынік і яе здольнасць успрымаць свет выключна ў камедыйных фарбах. Так што падтрымліваць з Марынай стасункі прыемна і камфортна. Калі распавядала некаму, што за дваццаць гадоў мы толькі аднойчы з ёй паканфліктавалі, ніхто не верыць.

У 2010-м зрабілі нават сумесную музычную вечарыну. Ні больш ні менш, але ў Оперным тэатры. А дакладней, у Камернай зале імя Ларысы Александроўскай, якая толькі адкрылася. Праект меў назву «Я тебе подарю весь Париж!» — у адпаведнасці з назвай аднаго з рамансаў. Яго Марына напісала на мой верш.

Квітка на вечарыну раскупілі на дзіва хутка, літаральна за некалькі дзён. Кінакрытык Антон Сідарэнка пазней патлумачыў: калі ў назве фільма, спектакля, канцэрта ёсць слова «Парыж», зала раскупляецца непараўнальна хутчэй. Бо, дадам ад сябе, Парыж — не толькі горад і геаграфічны пункт. Але і знак, сімвал, брэнд. Амаль кожны імкнецца туды трапіць, ды не ўсе мары здзяйсняюцца. Магчыма, інтуітыўна мы адчувалі глядацкую прывабнасць назвы.

Той праект, ажыццёўлены разам з салістамі оперы, меў свае плюсы і мінусы. Радавала, што можна не займацца рэкламай, бегаць і прапаноўваць знаёмым квітка, без чаго не абыдзецца ў філармоніі. Але і праблем хапала. Падобныя акцыі рыхтуюцца доўга. У насычаным раскладзе спектакляў і канцэртаў вам доўга шукаюць свабодную дату. Тое няскорая песня, бо і салісты імкнуцца прэзентаваць у камернай зале ўласныя праекты. Дый кампазітару трэба ўважліва перагледзець ноты, выправіць магчымыя памылкі, знайсці спевакоў, якім канкрэтны твор цікавы і падыходзіць па голасе. Канцэртмайстру трэба развучыць з салістам. Нарэшце пабудаваць праграму так, каб яна была складзена лагічна, максімальна разумна і эфектна.

Намаганняў шмат, а ў выніку — усяго адзін паказ. У фінале падобнага марафону пачынаеш думаць: а ці варта высільвацца? Ці не лепей прыдумаць праект, які паказваўся б не аднойчы? Ты прыклаў шмат сіл, але далей махавік круціцца без цябе. Так у пэўны момант узнікла думка менавіта пра спектакль. Кожнаму аўтару, асабліва такому прагнаму, як я, — мала! Мала-мала-мала! Ён не спіць і марыць, каб ягоны твор гучаў так, як сачыненні Чайкоўскага — штодня. Або хоць бы праз дзень.

15 кастрычніка, субота. Працяг

Такім чынам, тэлефаную Марозавай. Голас Марыны ціхі і сумны. Як быццам усе фарбы свету перасталі існаваць, засталіся толькі шэрая і чорная. Відавочна: чалавека апанаваў трывалы «дэпрэсія».

«Харошкі» — цікавы калектыў, там яна — музычны кіраўнік аркестра. Як прафесійны кампазітар хоча, каб яе калектыў іграў на высокім мастацкім узроўні. Як ідэаліст хоча, каб аркестр меў уласную праграму, асобныя канцэрты і нават гастролі. Але, як на мой цвярозы погляд, тое Сізіфава праца. Такого выніку больш за ўсё хацела Марозава. А яны прызвычаліся быць акампаніятарам танцораў. Чым прасцей, тым лепш! Штодзённае «ўм-ца, ум-ца!» каго хочаш задзяўбе.

Часам спакойна, а часам захлынаючыся ад ўласных эмоцый, сцісла распавяла Марыне пра сваю ідэю. Опера для дзяцей паводле казак Чукоўскага. Напрыклад, пад назвай «Доктор Айбаліт». Яшчэ адзін варыянт назвы — «Падарожжа ў Афрыку». Героі-антаганісты — Айбаліт і Бармалей.

Уражанне, што падчас размовы Марозава літаральна ажыла. Устрапянула крыльцамі. Суцэльныя хмары разышліся, з-за іх выбліснула сонейка. Памятаю, даўно, падчас вучобы ў кансерваторыі яна напісала кантату «Муха-Цакутуха» на тэксты Чукоўскага, твор высока ацаніў яе настаўнік, кампазітар Яўген Глебаў. Таму Чукоўскі ёй блізкі па духу і настроі.

Марына сказала, што ад хвалявання ў яе ажно вока пачало нервова дрыжэць. Карацей кажучы, Марозава загарэлася. Потым неаднойчы нагадвала мне, што Чукоўскі і я выцягнулі яе з працяглай дэпрэсіі. Думаю, усё прасцей: кампазітар павінен адчуваць запатрабаванасць. І быць паглыбленым у творчасць і прафесію. Тады ўсё астатняе займае ўласнае месца. У тым ліку і выдатны ансамбль «Харошкі».

16 кастрычніка, нядзеля

Яшчэ ў суботу хацела адправіць Марыне па электроннай пошце асобныя кавалкі лібрэта. Але апанавалі хатнія справы, а вечарам трэба было выправіцца на бальны турнір. Ён праходзіць на «Мінск-арэне». Запрасіла харэограф і загадчык кафедры Святлана Гуткоўская. Я пайшла, бо не хапае фактуры для «круглага стала» ў часопісе «Мастацтва», які будзе прысвечаны бальнікам. Турнір маляўнічы, танцы эфектныя, сукенкі — супер! Свята... А калі выйшлі з «Мінск-арэны», вакол ужо цёмна і няўтульна. Восень.

У суботу знайшла электронныя версіі казак. У нядзелю ў першай палове дня зрабіла першыя пяць старонак лібрэта. Адправіла кампазітару. Учора размаўлялі па тэлефоне. Дзве асноўныя тэмы — падарожжа і доктара — Марына ўжо прыдумала і знайшла! Ура-а-а! Застанецца тэма Бармаляя.

Страшна прызнацца, але на пазамінулым тыдні і за некалькі дзён мінулага зманціравала ўсё лібрэта. У электронным выглядзе. Дадала ўласныя рэплікі, сказы, а ў дужках інтанацыі, з якімі павінны прамаўляць розныя героі. Дадала і хто што спявае — дзе сольныя спевы, дзе дуэты і хор. Ведаю, хтосьці з пагардай скрывіцца: «Пісаць трэба доўга і пакутліва! Тады атрымаецца годны вынік!» Заўважу, што пакуты ў нас яшчэ наперадзе. А «хутка» — не сінонім «дрэнна». Хутка, значыць, ты — на той самай эмацыйнай хвалі, у тым жа настроі. Так дасягаецца стылістычная цэласнасць.

Некалькі дзён «чысціла», выпраўляла, дадала. Атрымалася 15 старонак — першая дзея. І столькі ж — другая. У лібрэта 11 карцін. Плануем дзве часткі па 30 хвілін. Больш дзеці не вытрымаюць (у выніку атрымалася 40 і 30 хвілін). У працэсе напісання адчувала сапраўдны кайф. Даўно такога не было. Ад падобнай інтэнсіўнасці нават крыху ачмурэла. Цяпер «отходняк», баюся, як бы капітальна не загрыпаваць. Такія вось справы з «Доктарам».

Пошукі і варыянты

22 кастрычніка, субота

Кожны дзень штосьці дадаю ў тэкст «Доктара». Пераважна па дробязях — рэмаркі, штрыхі. Сярод герояў спачатку прысутнічаў Мыйдадзір. Але разгорнутая сцена з ім і Айбалітам відавочна замаруджвала дзеянне, у выніку ад яго мы адмовіліся. Сярод памочнікаў доктара былі і дзве медсястры. Але іх чакаў лёс Мыйдадзіра.

На мінулым тыдні зайшла ў Оперны да музыказнаўцы Таццяны Тэадаровіч, яна загадчык літаратурнай часткі. Пакінула дзве старонкі, сціслы змест «Доктара». Яна абяцала заўтра аддаць Рылатку.

Таццяна патэлефанавала ў чацвер з раніцы, сказала, што Уладзіміру Пятровічу ідэя спадабалася, хоча як мага хутчэй сустрэцца са мной і Марынай за раялем. І паслухаць, што ўжо існуе з музыкі будучай оперы. Йес!!! Я адразу патэлефанавала Марыне. Яна сказала, што вельмі расхваляваная навіной, таму пайшла запісваць на нотнай паперы ўсё, што прадумала.

У той жа чацвер, 20.10, палову дня «чысціла» лібрэта «Доктара». Дарабіла для часопіса «Мастацтва» пераклад артыкула музыказнаўцы Наталлі Ганул, пачаты напярэдадні на працы.

У 18.40 — філармонія, харавы канцэрт. У 1-м аддзяленні «Міражы Венецыі» (наш сумесны твор з кампазітарам Алінай Безенсон). На сцэне — дзяўчынкі ў яркіх чырвоных накідках. Гэта хор «Ветрык» са Школы мастацтваў. У працэсе выканання паненкі відавочна атрымлівалі задавальненне. Часам зала апладзіравала ў такт. У другім аддзяленні — сачыненні Аліны. Усё цікава, разнастайна, але музыкі зашмат, ехала дадому і амаль засынала ў метро.

26 кастрычніка, серада

У 11 гадзін раніцы прэс-канферэнцыя па фестывалі «Лістапад» у кінатэатры «Цэнтральны». На такія імпрэзы збіраецца журналісцкая грамада і кінатусоўка. Шмат знаёмых твараў. Агульная радасная ўзбуджанасць і чаканне ўражанняў, фільмаў і зорак. Цікава!

Пасля «прэсухі» — сустрэча з Марынай у памяшканні Саюза кампазітараў на плошчы Свабоды. Там поўны, абсалютны разгром, усюды тоўсты слой будаўнічага пылу, усё перавернута дагары нагамі. Бо ў доме капітальны рамонт.

За раялем Марозава паказала мне фрагменты з «Доктара». Асноўная тэма спадабалася — яна лёгкая, радасная, запамінальная. Марына выкарыстала для яе фрагмент са сваёй ранейшай інструментальнай п'есы «У руху». Але я крыху азадачана. Баюся, каб не было адгалоскаў знакамітай пракоф'еўскай тэмы «Джюльета-дзяўчынка». Вечарам шукала ў інтэрнэце, сын запампаваў. Праслухала. Ура! Зусім не тое. Да скразной тэмы оперы, якая ў розных варыянтах прагучаць не аднойчы, варта ставіцца адказна, прыдзірліва і нават занудіста. Пазней зразумела, чаму ўзніклі асацыяцыі. Бо ў мелодыі ўверцюры дзівосным чынам спалучаліся пяшчота і іронія, якасці, якія дужа складана з'яднаць. Але такі сінтэз і ўласцівы стылю Пракоф'ева.

У пятніцу, 28.10 павінна быць сустрэча з Марозавай і Рылаткам у тэатры. Адмянілі, перанеслі на 31 кастрычніка. Паглядзім, што з гэтага будзе. А я ўжо разагналася, марыць пачала. Аж смешна!

31 кастрычніка, панядзелак

У 14.30 сустрэча з Марынай і Рылаткам. У зале Александроўскай. З намі і Таццяна Тэадаровіч. Зала вельмі ўтульная. Тут ладзяцца канцэрты, спектаклі з невялікай колькасцю персанажаў. Для глядачоў усяго дзесяць шэрагаў крэслаў. Паміж калонамі стаіць шыкоўны чорны раяль. Адпаведны настрой ствараюць і партрэты славурых салістаў мінулых дзесяцігоддзяў, якія размешчаны па сценах.

Дарэчы, вельмі даўно, яшчэ ў 70-я гады, у гэтым памяшканні знаходзіўся музей тэатра, я вельмі любіла зазіраць сюды ў антрактах. Старыя афішы, фота зорак мінулых гадоў — у тым ёсць дужа прывабнае рэха даўніны, адчуванне гістарычнага адмежку часу.

Марына прайграла ўсё, што напісала па «Айбаліце». Некаторыя фрагменты нават па два разы. Рылатка папытаў пра ўражанні і меркаванні ў Тэадаровіч. Музыка ёй спадабалася. Усё расклала па палічках: уплывы, любімыя кампазітары Марозавай. Вушкі ў Таццяны — будзь здароў! Як і слыхавы вопыт. Тэадаровіч потым ужо, пасля сустрэчы, заўважыла з усмешкай: «Напэўна, гэта дзіўна, калі існуе адзіны музыказнаўца на ўвесь велізарны тэатр!»

Уладзімір Пятровіч агучыў шмат падказак, нават не думала, што ў яго так працуе фантазія.

— Дзіцячую аўдыторыю трэба ўсяляк зацікавіць. Можна, перад спектаклем па фее будучы хадзіць героі оперы — звяры, якіх лечыць Айбаліт? Каб з імі можна было сфатаграфаватца. А можа, і сам Доктар прагульваецца (*смяецца*)? З вялікім шпрыцом у руках...

Цяпер ужо мы з Марынай смяёмся.

— Ага! Калі са шпрыцом, дык напужаем усіх дзяцей! Разбягуцца!

— Ну, можа, шпрыц і не трэба... Увогуле вы павінны ўявіць, як будзе выглядаць уся казка!

Кампазітарка мая неяк расхвалявалася ад паказу. І нават выглядала разгубленай ад усяго, што сказаў Рылатка.

У той жа дзень зайшлі з Марынай у рэкламны аддзел Опернага. Адала нарэшце сваё інтэрв'ю са спявачкай Аленай Шведавай для часопіса «Партэр», яго выдае сам тэатр. Артыстка вельмі цікавая, зайздросная віртуознасць голасу. Такія трэлі, асабліва, калі «Салаў'я» пачынае спяваць. І характар! Распавядала, як на сцэне Палаца Рэспублікі спявала «сольнік» разам з Прэзідэнцкім аркестрам. А рука зламана і ў гіпсе. Праўда, прыхаваная шырокім рукавом сукенкі. Але, думаю, пакуль адмоўлюся ад супрацоўніцтва з гэтым выданнем. Няма часу і сіл. Інтэрв'ю дарабляла ў нядзелю, калі за акном было неверагоднае надвор'е. Сонечнае і звонкае. Выбар: або свежае паветра і ясная галава назаўтра, або трэба сядзець, як манашка, сагнуўшыся ў крук за камп'ютарам. Бо тэрміны падціскалі, і тэкст абяцала аддаць своечасова.

Адступленне другое. Навошта патрэбен лібрэтыст?

«Айбаліт» паводле казак Чукоўскага — не першае маё лібрэта. У архіве захоўваюцца ажно тры. Праўда, балетныя. Усе маюць досыць дынамічныя сюжэты, а іх героі належаць айчыннай гісторыі. У першым з іх, «Барбара Радзівіл», дзеянне адбываецца ў XVI стагоддзі, у двух іншых — у XVIII. Падзеі разгортваюцца ў беларускай прасторы. Здавалася б, якімі маляўнічымі, прывабнымі і яркімі маглі б атрымацца такія спектаклі! На жаль, не знайшла кампазітараў, якія ў такой ступені зацікавіліся б тэмай, каб адклалі іншыя справы і заняліся сачыненнем музыкі. Гады на тры, а мо і на большы час.

З XVI стагоддзем справа нібыта зрушылася. Кампазітарка пачала пісаць музыку, нават харэографа мы адшукалі. Але тэатр не праявіў вялікага імпэту да тэмы, і справа спынілася. Аўтары, запатрабаваныя ў іншых жанрах, прынцыпова не хочуць працаваць «у шуфляду». Жыццё кароткае, таму ніхто не хоча аддаць пэўнай тэме некалькі гадоў, а потым застацца ні з чым (хіба з партытурай, ні кім не ўвасобленай).

Лёс другога лібрэта з назвай «Апошні кароль», галоўным героямі яго сталіся Станістаў Аўгуст Панятоўскі і Кацярына II, таксама туманны. «Вы што, міжнародны скандал хочаце ўсчыніць такой пастаноўкай?» — ці то жартам, ці то ўсур'ёз запытаў у мяне знакаміты харэограф Валянцін Елізар'еў. «Польскае пытанне — дужа складанае», — рэзюміравала вядомая музыказнаўца Таццяна Мдывані пасля знаёмства са старонкамі лібрэта. Апошні падзел Рэчы Паспалітай, паўстанне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі — сапраўды складаны перыяд гісторыі — беларускай, расійскай, польскай. Прычым, ацэнкі адных і тых жа падзей і асоб у розных краінах дыяметральна супрацьлеглыя. Але ці павінна так у прынцыпе здарацца, што палітычныя стасункі нават з блізкімі суседзямі ўплываюць на тое, якія тэмы могуць або не могуць быць увасоблены на сцэне?

Увогуле слова «лібрэта» мае некалькі тлумачэнняў. Гэта змест твора. Кароткі пераказ, які змяшчаюць у праграмцы. Нарэшце тэкст, што спяваюць вакалісты ў оперы. Балетныя лібрэта прасцей і карацей. Там структура і пералік сцэн (у сучаснай пастаноўцы), сціслы пераказ сюжэта (у класіцы).

Лібрэта аналагічнае сцэнарыю ў кіно. З гэтага вынікае: рэжысёр можа зрабіць потым з оперным лібрэта што заўгодна, успрымаючы як накіды і аснову. У рэальнасці так і атрымліваецца.

Нашто патрэбен лібрэтыст? З яго, як правіла, усё пачынаецца — тэма, назва, сюжэтныя лініі. Хоць, як сведчыць гісторыя музыкі, часам тэмы і сюжэты будучых опер прапаноўвалі імпрэсарыя (прадзюсары), калі лічылі назву і тэму перспектыўнай. Прапаноўвалі спевакі, а таксама кампазітары, якія хацелі займацца пэўнай эпохай і сюжэтам.

Лібрэтыста можна параўнаць з архітэктарам збудавання. Ён забяспечвае (або не забяспечвае) дынаміку і стройнасць будучай канструкцыі. Логіку, ураўнаважанасць частак. Лібрэта — трывалы фундамент, на якім можна пабудаваць што заўгодна. Ёсць лібрэта, потым узнікае музыка. Услед за кампазітарам прыходзяць рэжысёр і сцэнограф, а за імі спевакі. Калі спектакль няўдалы, гучыць прысуд: музычная драматургія кульгае! І таму ніхто і нішто ўжо не ўратуе. Калі спектакль удалы, пра лібрэтыста звычайна ніхто і не ўспомніць.

Падрыхтоўка

12 лістапада, субота

Апошнія два тыдні пасля сустрэчы ў тэатры ішла актыўная праца. Перазвонны з Марынай, дапрацоўка лібрэта. Сёе-тое дасылала ёй па электронцы. Зрабіла самую поўную (на сёння) версію лібрэта. Марына піша з вялікім захапленнем. Калі атрымаецца, то 21 лістапада, у панядзелак, сустрэнемся ў тым жа складзе, паслухаем новыя фрагменты. Перад паказам прадстаўнічай тэатральнай камандзе. Мастацкай радзе? У мінулую нядзелю прадыктавала Марыне тэкст арыі Доктара. Прычым, лежачы на канапе, бо балела спіна.

Добра, што дома ёсць кніжка Чукоўскага «Доктар Айбаліт». Адтуль можна запазычыць некаторыя паэтычныя строфы. Марына тэкстамі

лібрэта пакуль задаволена. Цяпер у нас ёсць шэраг сцэн, некалькі арыў і, што вельмі важна, амаль увесь фінал.

15 лістапада, аўторак

Філармонія. Сустрэліся з Марозавай. Аддала ёй усё лібрэта. Увечары яна прачытала, сказала, што спадабалася, «чапляе». А ў філармоніі слухалі новыя кавалкі. Ёсць увесь фінал. Вельмі цікава! Калі ёсць вынік, ведаеш, да чаго трэба прыйсці, то ўсё астатняе будзе. Тацяна Тэадаровіч паведаміла: Рылатка з панядзелка і да канца месяца ў камандзіроўцы. Сустрэча з ім адкладваецца.

30 снежня, пятніца

Апошні месяц года аказаўся вельмі насычаны музычна-тэатральнымі ўражанямі. І пра ўсё трэба пісаць, калі і не хочаш.

7 снежня. Філармонія, спектакль «Апокрыф» пра Максіма Багдановіча з музыкай Ларысы Сімаковіч.

13 снежня — Палац Рэспублікі. Нацыянальная музычная прэмія.

15—20 снежня — Оперны форум.

Пра ўсё падзеі, акрамя форуму, напісала для № 1 «Мастацтва». Трэба яшчэ 5 тысяч знакаў пра балет «Ганна Карэніна» ў пастаноўцы літоўскага харэографа Анжалікі Холінай.

Хочацца сонца, марозу, бадзёрасці! Дзень пачаў павялічвацца, але яшчэ не надта прыкметна. Сёння паўдня было яснае неба і яркае сонца. І настрой адразу ўздываецца. А то ўвесь час чарната за акном. Зранку цёмна, з 16 гадзін дня — зноў тое ж самае.

Самае галоўная творчая падзея: Марына ў накідах скончыла клавір «Доктара Айбаліта». Фактычна за 2—2,5 месяцы. Рэкорд! Які можа быць тэмп, калі тэма натхняе! І сілы ў запасе ёсць.

2012 год

12 лотага, нядзеля

Успамінаю самае цікавае за апошні месяц. У Оперным адбыліся дзве сустрэчы, звязаныя з «Доктарам». Склад першай — Рылатка, Марына, я, Тэадаровіч. І Вольга Бураўлёва, магчыма, наш будучы рэжысёр. Склад другой — галоўны хормайстар тэатра Ніна Іосіфаўна Ламановіч, Марына і я.

Рылатка параіў паказаць наяўныя ноты Ніне Іосіфаўне. Думаю, як чалавек, дасведчаны ў тэатральна-закулісных гульнях, Уладзімір Пятровіч здагадваўся: сур'ёзныя праціўнікі ў «Айбаліта» з'яўца. Таму трэба шукаць у тэатры аўтарытэтных асоб, якія будуць надзейнымі саюзнікамі.

Абмалюю эскізны партрэт. Субтыльная постаць, светлыя валасы, блакітныя вочы. Калі знаёмішся бліжэй, разумеш: за знешнім кволым абліччам хаваецца моцная воля, трывалы характар, здольнасць віртуозна кіраваць вялікім калектывам. З нагоды нядаўняга творчага юбілею Ламановіч, 40-годдзя яе працы ў Оперным, хтосьці з беларускіх журналістаў трапна заўважыў: калі ў рэцэнзіях могуць пакрытыкаваць аркестр ці салістаў тэатра, дык хор — ніколі! Аднойчы я трапіла да Ніны Іосіфаўны на рэпетыцыю. І была неверагодна здзіўлена тым, як дэталёва і падрабязна працуе яна з хорам над музычнай інтанацыяй кожнага сказа, бо імкнецца дасягнуць максімальнай гукавой і сэнсавай выразнасці. Скажу загадзя: без прафесійных падказак і маральнай падтрымкі Ламановіч мы з Марынай да прэм'еры проста б не дайшлі.

Усе паказаныя музычныя фрагменты Ніна Іосіфаўна сустрэла надзвычай добразычліва. Марозава прайграла 13—15 новых нумароў. Увогуле, яна актыўна піша. Тэатр хоча атрымаць рукапісны клавір у канцы сезона, у сярэдзіне або пры канцы ліпеня. Паглядзім, што атрымаецца. Набіраць клавiры і партытуру будзе тэатр. (Потым выйшла наадварот, клавiр і партытуру набiраў і сто пяць разоў уносіў праўкі сын Марыны, Кiрыл).

26 лютага, нядзеля

У нейкі дзень Рылатка тэлефанаваў Марыне. Размова зноў пра «Доктара», хвілін на сорок. Скажаў, што пасяджэнне мастацкай рады магчыма амаль праз тыдзень. Добра, што ў паменшаным варыянце (верагодна, балет на гастролях). Але пакуль ціха.

У чацвер раніцай (23.02) сустрэліся з кампазітарам у філармоніі. Марына прайграла на раялі новыя фрагменты. Уражвае і захапляе! Опера фактычна ёсць. У музыцы шмат разнастайных мелодый, багата гумару, а ён — рэдкая з’ява ў оперных творах. Важна, што ў кожнага героя ёсць індывідуальная, запамінальная тэма і характарыстыка. Марына доўга над такімі музычнымі партрэтамі працавала. Добра, што з тэксту лібрэта я не выкрасліла кавалкі, на якія не напісана музыкі. Яны спатрэбіліся амаль усе. Лішнія вельмі проста скараціць, гэта не дапісваць!

14 сакавіка, серада

Бачыла Рылатку. Ён папярэдзіў: на наступным тыдні будзе праслухоўванне «Доктара». Патэлефанавала Марыне. Яна ў поўным трансe, бо Кiрыл трапіў у аварыю. На твары гематомы, нават раны зашывалі. Але зрок (вочы), дзякуй богу, не пацярпелі. Лекі для вачэй дарагія — кроплі за 200—300 тысяч. Добра было б унесці праўкі ў наяўныя ноты. А як цяпер гэта зрабіць, не зразумела.

Адступленне трэцяе. А чаму Чукоўскі?

Сучасныя дзеці не надта любяць оперу, часцей яе ігнаруюць або ставяцца з іроніяй. Жанр складаны для ўспрымання, ён патрабуе падрыхтоўкі, хоць мінімальнай музычнай адукацыі. Дзецям цяжка прыняць тэатральную ўмоўнасць, ім бліжэй жанры больш дэмакратычныя — песні і мюзіклы.

Не толькі школьнікі, а часам і дарослыя не разбіраюць і не чуюць у оперы слова. Праз музыку. Або слова ў музыцы. На такі сумны вынік уплывае дыкцыя артыстаў, адсутнасць вялікага слыхавога вопыту. Калі не разумееш, пра што пяюць і сэнсу таго, што адбываецца на сцэне, цікаvasць знікае імгненна. А калі тэма і героі знаёмыя, гэта зробіць засваенне музыкі больш лёгкім. Той, хто адчуў цікаvasць да оперы ў раннім узросце, потым прыйдзе на оперны спектакль і ў больш сталым.

Падчас працы над «Айбалітам» і мне, і кампазітару, і тэатру вельмі дапамагала тое, што творчасць Чукоўскага ведаюць і любяць усе — і дзеці, і дарослыя. Хто такі доктар Айбаліт, тлумачыць не трэба. Чукоўскі — класік дзіцячай літаратуры. У яго вершах, акрамя яркай вобразнасці і стылёвага бляску, віртуознасці рыфмы, заўжды прысутнічаюць дынаміка і гумар. Яны блізкія дзіцячай псіхалогіі. У казках Чукоўскага няма статыкі, задуменнасці. Героі імчаць, едуць, лятуць — ні хвіліны спакою! І прыродзе тэатра такая ўласцівасць імпануе. А дарослых вабіць адсутнасць саладжавасці і «сюсюкання», шматслайнасць вобраза і парадаксальнасць.

Калі б я ўзяла ў якасці асновы толькі дзве вершаваныя казкі — пра Айбаліта і Бармалея, дык іх хапіла б усяго на 10—15 хвілін музыкі. Не больш! Таму ў спадчыне Чукоўскага хацелася адшукаць вершы, што зрабіліся б асновай спектакля, у якім шмаг дзейных асоб. Пакуль мая задача як лібрэтыста — выкарыстаць і натуральна з’яднаць фрагменты з многіх вершаваных казак пісьменніка. Каб даць тэкст для спеваў многім героям. Каму — арыю, каму — дуэт, а дзесьці будзе і хор. Казкі спатрэбіліся ўсе! Акрамя «Фядорынага гора». Потым да іх дадаліся фрагменты з яго прозы, мае ўласныя вершы. Але іх трэба было напісаць у памеры і стылістыцы Карнея Іванавіча, каб у тканіне будучай пастаноўкі яны не ўспрымаліся «латкай».

Першая рада

27 сакавіка, аўторак

Паколькі неўзабаве чакаецца праслухоўванне «Доктара», мы з Марозавай сустрэліся ў філармоніі. Трэба «прагнаць» усяго «Айбаліта» перад радай. Доўга нерваліся, бо не маглі знайсці памяшканне з фартэпіяна або раялем. Або зачынена, або ўсюды рэпечіруюць. Няма — і ўсё! Як сцяна. Канікулы, а значыць, ідуць дзённыя канцэрты. Увечары адбудзецца канцэрт аркестра Фінберга. Усе класы занятыя. Смешна, калі вынік залежыць ад такіх малапрадказальных сітуацый. Урэшце дазволілі пайграць у зале Шырмы, яна свабодная паміж канцэртамі. Гадзіны паўтары мы там парэпечіравалі. Удакладнялі структуру і вырашалі, што і як мне казаць паміж музычнымі нумарамі.

30 сакавіка, пятніца

Учора ўвечары дапрацоўвала тэкст, з якім выступаць перад радай. Сёння мастацкая рада. Трымцім загадзя. Абедзве.

13.00. Таццяна Тэадаровіч сустрэла нас з Марынай, правяла ў залу Александроўскай. Трохі парэпечіравалі. Марына нервалася, што раяль далёка ад публікі і спева могуць быць нячутныя.

Акрамя таго, святло слабае. Марозава кажа з адчаем: «Я нічога не бачу ў нотах!» Па шчырасці, і я спалохалася. Калі ў зале ідзе камерны спектакль або канцэрт, то ўключаюць асвятляльную апаратуру. Але цяпер ніхто гэтага рабіць не будзе. Вось ад чаго залежыць лёс будучага спектакля і вынік паказу — ад асветленасці памяшкання!

— Паслухай, Марына, калі тут табе цёмна, давай крыху пасунем раяль! — кажу я. — Ты будзеш бліжэй да святла і слухачоў. Ім будзе лепей чуваць.

Раяль агромністы, чорны і бліскучы. Ён на калёсіках. Узяліся. Зрушылі. Але відаць, надта рашуча, ледзь ў калону не «заехалі». Бо Грыдзюшка, генеральны дырэктар, які апынуўся побач, удала прытармазіў рух. І з дакорам заўважыў:

— Дзяўчаты, вы цішэй! А то раяль мільёны каштуе...

Вядома, з боку сітуацыя выглядала смешнай. Дзве паненкі прыйшлі ў тэатр, дзе не працуюць, і раялі, куды хочуць, туды соўваюць.

Яшчэ адзін эскізны партрэт. Уладзімір Пятровіч Грыдзюшка — раней намеснік міністра культуры, курыраваў капітальны рамонт у тэатры, цяпер — першая асоба ў ім. У тэатры яго паважаюць. Прыродны аптыміст, заўжды ў добрым настроі. Калі прыгледзешся да стылю гендырэктара, заўважаеш: агульнай атмасферы спрыяюць яго здольнасць захапляцца талентам і адсутнасць нездаровага самалюбства.

Рада збіралася доўга, пачалася са спазненнем хвілін на 15. Грыдзюшка: «Калегі, давайце шанавачь час адзін аднаго! Калі для некага не важна, я магу вывесці са складу мастацкага савета. Адным росчырмам пярэ...»

Будзе абмяркоўвацца шэраг пытанняў. 1-е — новыя касцюмы да оперы «Рыга, або Пірацкі трохкутнік». 2-е пытанне — наша. 3-е — паказ асобных арыў да дзіцячай оперы «Віні-Пух і ўсе, усе, усе». Аўтар піцёрскі — Вольга Пятрова, дачка кампазітар Андрэя Пятрова (на нашай сцэне шмат сезонаў ідзе ягоны балет «Стварэнне свету»).

Хто прысутнічаў на радзе? Кіраўніцтва тэатра — Уладзімір Грыдзюшка, Уладзімір Рылатка, Ніна Ламановіч, Таццяна Пархамовіч (ад Мінкульта). Ніна Казлова (дырэктар трупы оперных салістаў). Спевакі Ніна Шарубіна і Сяргей Франкоўскі. Аляксандр Касцючэнка (галоўны мастак). Наталля Руднева, кіраўнік стажорскай групы. Рэгіна Саркісава, скрыпачка. Таццяна Тэадаровіч, Вольга Бураўлёва (наш пастаноўшчык). Рэжысёр Галіна Галкоўская. Астатніх не памятаю. Усяго 17 чалавек.

Марына засталася паказам задаволеная, я — менш. Мы вельмі хваляваліся! Але Марына глядзела ў ноты і іграла на раялі, а я стаяла перад аўдыторыяй і адчувала яе рэакцыю. Прызвычалася, што на творчых сустрэчах са мной як паэтэсай або празаікам, які піша для дзяцей, слухачы рэагуюць вельмі добра-злычліва. А тут — быццам сцяна. У адных на тварах — спакой і насцярожанасць. У некага — іронія: ну-ну, паглядзім, што ў вас атрымаецца, а раптам «лажа»? А мо мне так падалося ад хвалявання? У такіх выпадках шукаеш добразычлівы твар у зале і канкрэтнай асобе распавядаеш.

Раптам з дальняга кута залы голас рэжысёра Галіны Галкоўскай: «Раскажыце сюжэт! Што ў вас адбываецца?»

Яшчэ адзін эскізны партрэт. Галіна Леанідаўна невысокага росту, міні-яцюрная, густыя валасы медна-рыжага колеру. Рухаецца хутка, інтанацыя наступальная. Магчыма, рэжысёр, які працуе з вялікай колькасцю людзей, і павінен быць такі, каб яго пачулі і зрабілі тое, што патрабуе? Калі чалавека не ведаеш, усё ўспрымаецца спакайнай. А калі ведаеш даўно і паважаеш, то агрэсія, як у казарме, збівае з панталыку. Пытанне ўвогуле натуральнае, але тон беспардонны. Можа, я сама вінаватая? Пералік нумароў клавіра мы раздрукавалі. Трэба было яшчэ сюжэт на аркушыку паперы — кожнаму ў рукі. Ад стылю паводзін Галкоўскай проста ў шоку. Адышла толькі ў наступны дзень.

На абмеркаванні хвалілі музыку. Як мы даведаліся потым, пры галасаванні 15 чалавек «за», 2 — «супраць»? Увогуле прыстойны вынік. Тых, хто сумняваўся, магло аказацца і болей.

Калі пытанне з «Доктарам» разгледзелі, мы выйшлі. Пасядзелі з Марынай у тэатральным буфэце, абмеркавалі ўражанні, папілі гарбату, каб супакоіцца і прыйсці ў сябе. Зайшлі да Тэадаровіч. Марозава правяла мяня да метро. Па дарозе я прыдумала, як зрабіць, каб антаганіст Бармалей з’явіўся ў спектаклі раней.

Вечарам я патэлефанавала Ламановіч, яна падказала, якім чынам паменшыць колькасць дзейных асоб. Бо кожнаму складу выканаўцаў патрэбныя касцюмы, а гэта грошы, якіх заўжды нестася.

Сын у той вечар збіраўся ў камандзіроўку ў Мазыр. Адправіла, паляжала. Сон не ішоў. Паднялася а 12-й ночы, уключыла камп’ютар. Доўга калупалася з «Доктарам». Змены, праўкі. Карацей, у 02.30 камп’ютар выключыла. А сёмай раніцы зноў села правіць. У суботу ўнесла ўсе змены ў поўнае лібрэта. У нядзелю перарабіла сінOPSIS.

2 красавіка, панядзелак

Плануецца, што прэм'ера павінна адбыцца вясной ці восенню 2013 года, на школьных канікулах. (У рэальнасці атрымалася на два гады пазней, восенню 2015-га.)

У тэатры Марына паабяцала, што гатовы клавір, напісаны ад рукі, яна прынясе да канца мая. «Яго будуць набіраць, — сказаў Рылатка, — а кампазітар у гэты час будзе пісаць партытуру». Казачнікі, аднак! Клавір у выніку набіраў Кірыл.

Абдумвала ўражанні ад рады. У Марыны шмат чаму можна павучыцца. Найперш камунікатыўнасці. Здольнасці будаваць адносіны і накіраваць дзеянні патрэбных людзей у патрэбнае ёй рэчышча. Можна па-добраму пазайздросціць гнуткасці, кемлівасці, дзівоснаму пачуццю гумару, уменню ўсё ператварыць у радасць і смех. Нарэшце ўменню прасіць, але пры гэтым не прыніжацца.

Марозава больш вынаходлівая, чым я. Па сутнасці — артыстка. Яна імгненна рэагуе на сітуацыю, а я сітуацыю абдумваю. Калі за шмат гадоў пры звычайнае працаваць з тэкстамі, чужымі і сваімі, то з імі адчуваеш сябе камфортней за ўсё. Як ні імкнуся сябе перайначыць, але больш за ўсё люблю цішыню і адзіноту. Бо толькі з іх і можа нарадзіцца штосьці вартае.

10 красавіка, аўторак

Пяць гадзін раніцы. Не спіцца. У чатыры паднялася, села пісаць дзённік.

Што з падзей мінулага тыдня ўспрымаецца як галоўнае? Пераважна клопаты і званкі, звязаныя з «Доктарам». У выніку перарабіла спіс дзейных асоб. Засталося ўсяго 4 салісты (Айбаліт, Бармалей, Кракадзіл, Кракадзіліца). Астатнія — артысты хору, мімансу, з Дзіцячай студыі.

Марына ў нядзелю тэлефанавала Наталлі Рудневай, з якой шмат гадоў сябруе. У свой час Наталля Аляксандраўна выканалі ці не ўсе раманы Марозавай, напісаныя для мецца-сапрапа. Тая сказала, што разам з дачкой Аленай чытала лібрэта (сінопсіс). Чытала, як казку. Усё спадабалася! Мо Марына перабольшвае (з педагагічнымі мэтамі, каб падтрымаць мой баявы дух), але мо і праўда.

Дырыжор Вячаслаў Воліч вярнуўся з Масквы. Марына яму тэлефанавала, абмалявала сітуацыю. У прынцыпе ён пагадзіўся быць музычным кіраўніком оперы. Было б вельмі добра!

Наталля Аляксандраўна дадала: пастановачная група вырашыла рэкамендаваць Наталлю Кузьмічэнкаву як рэжысёра «Доктара». Яе ранейшыя працы — «Церам-церамок», «Кававая кантата», канцэрт, прысвечаны 75-годдзю Філарэта. Кузьмічэнкава працуе ў Дзіцячым тэатры-студыі. Хуткая, бойкая. Вядома, яна — не Франка Дзефірэлі. Але іншых варыянтаў няма. Панджавідзэ наўрад ці возьмецца. Віктару Скорабагатаву як кіраўніку «Беларускай капэлы» не надта цікавы спектакль, калі тэксты не беларускія. Галкоўская супраць, Бураўлёва лабіруе «Віні-Пуха». А больш нікога і няма. Далей ідзе спіс памочнікаў рэжысёраў. Нараджаецца новая дзіцячая опера, такога жанру даўно не было. Спектакль патрэбны тэатру і глядачу, але няма каму ставіць.

У мінулую пятніцу патэлефанавала Тэадаровіч. У Рылаткі ёсць пытанні па лібрэта:

- 1) транспарт Доктара — самалёт ці звары?
- 2) лёс Бармаля — можа, ажывім?

У пятніцу перад працай набрала на камп'ютары аргументы супраць «ажыўлення». Першае і другое пытанні звычайна вырашае рэжысёр. Паслала Тані тэкст па электроннай пошце. У нядзелю запісала аргументы Марыны.

Яна зборнік Чукоўскага таксама пераглядала. Ці не зарана вырашаць?! Рэжысёр можа потым тры разы ўсё памяняць (як дарэчы, і сталася).

Учора тэлефанавала Ніне Іосіфаўне па мабільным. Хормайстар сказала: толькі яна і Шарубіна былі супраць пастаноўкі «Віні-Пуха». «І што з таго, што яна — дачка Пятрова? Колькі ў Расіі тэатраў оперы і балета? Ёсць у кожным абласным горадзе. Чаму мы павінны гэты спектакль ставіць? І што там за сюжэт?! Героі ходзяць у госці адзін да аднаго. А ў вас сюжэт! Рух, падарожжа, Бармалей, канфлікт!» Выдатна, што ў нас ёсць адвакат!

У мінулую суботу, 7 красавіка, адчувала сябе, нібы ў разабраным выглядзе. У галаве суцэльнае пілавінне, як у Віні-Пуха. Калі займацца побытам, дык нічога, але для працы за камп'ютарам не падыходзіць. За стол села толькі ў 18 вечара, калі сын пайшоў на «Князя Ігара». У нядзелю ў галаве неяк праяснела. Дарабіла тэксты па «Доктару» (тое, што адпраўляць Тэадаравіч), унесла праўкі ў поўнае лібрэта. Выкрэсліваем самалёт, выкрэсліваем папугая (праўда, потым Каруда ў оперу вярнуўся).

У працэсе доўгага і пакутлівага прасоўвання «Доктара» дапамагае ўменне Марыны кантактаваць. Морозава вельмі захоплена! Учора 30 хвілін размаўлялі па тэлефоне. Яна знайшла дома партытуры — свае і чужыя. Праглядае і вывучае аркестроўкі. Ламановіч вельмі слухна параіла: «Трэба, каб аркестр не быў перагружаны, часта за цікавай аркестроўкай галасоў спевакоў не чуваць».

17 красавіка, аўторак

Канцэртная зала «Мінск», прэс-канферэнцыя па Операм форуме маладых спевакоў з краін СНД. Пасля яе была магчымасць пагутарыць з гэндырэктарам, Уладзімірам Грыдзюшкам. Падзякавала за падтрымку «Доктара» на мастацкай радзе. Ён: «Можа, у 2013-м і паставім».

Марына ўжо аркестравала ўверцюру. Паціху піша. На пачатку мая сустрэнемся з ёй, каб «прагнаць» усю другую дзею. А потым цалкам паказаць Рылатку і Тэадаравіч. Калі Марозава аддасць клавір на набор, Мінкульт можа заключыць з ёй і са мной дамовы.

Няўжо паставяць?!

30 мая, серада

Класная навіна! Марына зрабіла аркестроўку 10 ці 11 нумароў з 1-й дзеі. Пакуль ад рукі, набор нот наперадзе. Плануе за чэрвень—ліпень скончыць усё 1-ю дзею. Там прыблізна 20 нумароў.

У жніўні ў Марозавай адпачынак. Яе сыны хацелі выправіцца ў Іспанію. Але дарагая краіна, асабліва летам, грошай не хопіць, хутчэй за ўсё атрымаецца больш бюджэтны варыянт — Балгарыя.

10 чэрвеня, нядзеля

Дзесяць дзён пасля папярэдняга запісу пра «Доктара». Марына патэлефанавала. Скончыла рабіць партытуру 1-й дзеі. Ур-а-а! Малайчына! Плануе да адпачынку аркестраваць і 6-ю карціну. А мо і ўсю оперу.

22 ліпеня, нядзеля

Я вярнулася з адпачынку ў Феадосіі. Задаю сабе некалькі пытанняў. Ці будзе ўдалай пастаноўка? Хто рэжысёр, хто музычны кіраўнік, хто мастак? Да канца адпачынку засталася ўсяго 9 дзён.

28 ліпеня, серада

Трэці дзень стаіць жудасная гарачыня. На балконе пры завешаных шторах ажно 33 градусы. Ва ўсёй кватэры, як у духоўцы. Жыць можна толькі пры ўключаным кандыцыянеры.

Патэлефанавала Марыне. Яна збіраецца ехаць у Маскву, потым да сваёй цёткі на Волгу. Там плануе пабыць некалькі дзён, потым разам да мора — у Анапу ці ў Геленджык. Хоча вярнуцца ў Мінск праз месяц.

Перад сваёй вандроўкай Марозава скончыла аркестроўку! Ура-а-а! Клавір набраны — 180 старонак фармату А4. Аркестроўка займае прыблізна 200 старонак фармату А3. Але гэта ад рукі, пры наборы атрымаецца больш — 500 старонак.

27 жніўня, панядзелак

Прайшоў месяц ад папярэдняга запісу пра «Доктара». У Марыны адпачынак быў сапсаваны тым, што балеў пазваночнік. Давялося рабіць уколы, і шмат. Але калі столькі сядзець над партытурай, напэўна, гэта непазбежна. Ведаў бы той, хто будзе ў чарговы раз прымушаць яе нешта перарабляць.

1 верасня, субота

У тэатра пакуль няма грошай, каб аплаціць Марозавай набор. Але яна пакуль пра гэта не ведае.

14 верасня, пятніца

Званок ад Тэадаровіч. Паколькі інтанацыя яе голасу (можа, і незнарок) атрымалася трагічная, падумала, што «Доктара» пахавалі ўжо. Але аказалася, пытанне ў іншым: як адрэцэнзавалі ў «Мастацтве» апошнюю па часе паста-ноўку Опернага.

1 снежня, субота

Прайшло паўгода. Патэлефанавала Марына. А ёй перад тым — Рылатка: «У панядзелак нясіце клавір і лібрэта!»

Замест таго, каб займацца тэкстамі «Мастацтва» ў № 12 або № 1, яшчэ раз правярала лібрэта. Добра, што раней раздрукавала асобнік (тэкст, набраны пад нотамі). У верасні яго даслаў мне па электроннай пошце Кірыл, сын Марыны. Але ў электронным выглядзе гэты варыянт лібрэта знаходзіцца ў камп'ютары, які нечакана «здох». Давялося ўносіць праўкі ў папярэднюю электронную версію на іншым камп'ютары.

Дзіўны тэатр! Паўгода панавала цішыня. Ніхто пра «Доктара» і не ўспамінаў. Маўчалі-маўчалі, а раптам загарэлася! Дзякуй табе, «Віні Пух», што ты з трэскам праваліўся!!! У тэатры мне казалі: «Лепей і не хадзіце!» Фота са спектакля — ціхі жак.

3 снежня, панядзелак

Раніцай памчала на «Белтэлекам», каб раздрукаваць лібрэта. У сына пазычыла грошы, бо сваіх ужо няма.

Да 12-й гадзіны ледзь-ледзь паспела на планёрку. Агляд № 11. Дзяжурыла калега Алеся Белявец, рэдактар аддзела выяўленчага мастацтва. Алена Каваленка, намеснік галоўнага рэдактара, пахваліла мой артыкул па «Сівую легенду» і тэкст пра Аляксея Шута, мастацкага кіраўніка музычнай капэлы «Саноруса» (ён заўчасна памёр). Галоўны рэдактар Людміла Грамыка

пахваліла артыкул музыказнаўцы Надзеі Бунцэвіч пра фестываль Башмета. Дзіўна, ніхто ні за што не крытыкаваў! Але музыкі ў нумары сапраўды сабралася шмат.

Да 14.30 — у тэатр. У 15.00 — сустрэча мая і Марыны з Рылаткам.

Ён абмаляваў перспектыву. Ёсць намер паставіць «Айбаліта» восенню 2013-га (рэальна атрымалася на два гады пазней, у кастрычніку 2015-га). А вучыць партыі пачынаюць цяпер, па клавiры. Там 200 старонак. Адначасова Кiрыл пачне набiраць партытуру.

Прапанавала Уладзіміру Пятровiчу прызначыць рэжысёрам Ганну Маторную. Яна па-сучаснаму мысліць, мае дзве музычныя адукацыі (хормайстра і опернага рэжысёра). Не ведаю, ці атрымаецца. У Оперным не любяць людзей не з самога тэатра.

Увечары патэлефанавала Ганне. Яна са смехам заўважыла, што ёсць у Оперным асобы, якія пачынаюць надта нервавацца, калі яна толькі зазірае ў тэатр. У дадатак у нейкім калектыве ёй прапанавалі быць галоўным рэжысёрам. Мо ў Расіі? У нашым Музычным галоўны ўжо ёсць.

31 снежня, серада

Марына тэлефанавала Наталлі Рудневай, каб павiншаваць з Новым годам. Тая сказала, што на пачатку 2013-га адбудзецца мастацкая рада, дзе прымуць рашэнне наконт пастановачнай групы «Доктара». Марозава прапанавала: было б добра, каб Маторная — рэжысёр і Воліч — музычны кiраўнiк. Паглядзім, ці атрымаецца.

Адступленне чацвёртае. Тэатр як храм

Мае ўласныя стасункі з тэатрам перажылі некалькі стадыі. Першы перыяд можна было б назваць эпохай суцэльнага захаплення. Гэта быў час неспадзяванага адкрыцця новай мастацкай прасторы. Спачатку культурны шок здарыўся на «Лебядзіным возеры», куды трапіла падчас культпаходу ў першым класе школы. Другі — у час прагляду тэлеверсіі балета «Жызэль».

Тэатр здаваўся татальным святам. Бо вечарам ці зранку ў нядзелю не трэба было, не высыпаўшыся, ісці ў школу, а потым рабіць урокі. Не трэба было мыць посуд і падлогу, ісці ў краму па прадукты. Небудзённае адзенне і ўзнёслы настрой, палацавыя інтэр'еры Оперы, каралі і графы на сцэне. Свята музыкі, танца, спеваў. І ўсяго за 1 рубель 50 капеек! А калі на балкон, дык нават меней.

Як сапраўдная фанатка, стос празрыстых квіткаў захоўвала доўга. А стос праграмак з тых часоў захоўваю і цяпер. У тэатры было цікавей, чым з аднакласнікамі. Таму часта, калі ў сябровак не мелася вольнага часу ці грошай, выпраўлялася на спектаклі сама. Паралельна ішлі заняткі ў музычнай школе, а потым у балетнай студыі, вывучэнне біяграфій славетных кампазітараў. Мо ў тым было прадчуванне, што ўражанні і веды спатрэбяцца надалей, будуць мець дачыненне да штодзённых прафесійных заняткаў?

Прастора, у якой існавалі героі спектакляў, успрымалася такой зiхотка-прывабнай, што туды хацелася трапіць. І... застацца назаўсёды. Ім хацелася спачуваць, над іх узнёслым і гаротным лёсам ліць горкія слёзы. Дарэчы, наконт слёз. З лёгкай усмешкай згадваю цяпер дзве красамоўныя сітуацыі. Я вучылася ў класе чацвёртым ці пятым, калі ў наш Оперны прыехала французская балетная пара, каб танцаваць галоўныя партыі ў «Жызэлі». Квіток паспела купіць нават у партэр, у рад пяты ці шосты. Не ведаю, што так моцна

на мяне падзейнічала — ці музыка Адана, ці класічная харэаграфія Перо, ці майстэрства замежных салістаў, ці сам спектакль, асновай якога зрабілася рамантычная легенда, запісаная Генрыхам Гейнэ, але ў фінале, калі Жызэль і Альберт расстаюцца назаўсёды — ён вяртаецца ў рэальны свет, а яна ў свет прывідаў, — з маіх вачэй літаральна хлынуў патак слёз. І спыніцца здавалася немагчымым! Побач сядзела жанчына гадоў 40, са спакойным тварам, з прыстойнай прычоскай, у дзелавым, добра пашытым касцюме. Уяўляю, з якім здзіўленнем яна паглядала на зарумзаную маладзенькую суседку.

Падобны эмацыйны стан узнік і пазней. Заканчвала школу, калі на гастролі ў Мінск прыехаў Вялікі тэатр Расіі. Прывезлі «Тоску» і «Пікавую даму», галоўныя партыі спявалі Тамара Мілашкіна і Уладзімір Атлантаў. Ну хіба можна прапусціць такую падзею?! «Тоска» зрабіла ўзрушальнае ўражанне. І музыка Пучыні, і пастаноўка, а прыгожыя, з магутнымі галасамі, салісты ўспрымаліся як зоркі сусветнай оперы.

Заслона закрылася, пачаліся апладысменты, на сцэну выходзілі глядачы з кветкамі. І я са сваім букетам півонь, абачліва сабраных у бабуліным агародзе. Дагэтуль памятаю твар Мілашкінай, убачаны зблізу. Грым, вядома, павялічваў і без таго выразныя вочы. Што ўразіла, дык гэта кроплі поту, якія выступілі праз слой абавязковага танальнага крэму і пудры. «Якое невергоднае эмацыйнае напружанне ў салістаў падчас ігры і спеваў!» — думала я. «Якая здзіўная паненка!» — верагодна, думала Мілашкіна, глядзячы на мой зноў-такі зарумзаны твар. Для свецкай хронікі ён ніяк не падыходзіў, але тая акалічнасць мяне зусім не турбавала. Узрушэнне ад «Тоскі» і спеваў аказвалася важней за ўсё. І гэты стан хацелася захаваць у памяці надоўга.

Галоўны герой «Тэатральнага рамана» Міхаіла Булгакава, драматург Максудаў казаў пра сябе: «Як марфініст не можа без морфія, так я не мог без тэатра». Маё бязмежнае захапленне тэатрам часам набывала хваравітыя формы, што пужала нават спакойную і ўраўнаважаную маці. Бо ўслед за балетам прыйшло адкрыццё оперы, услед за рэальнымі спектаклямі — іх вывучэнне па пласцінках.

Уявіце, канікулы, лета. Нармальныя дзеці — на вуліцы. Лётаюць, скачуць, гойсаюць на веласіпедах. А некаторыя дзівакаватыя паненкі як уключаць пласцінкі з фрагментамі опер або суцэльным творам на 3-4 дысках, дык і слухаюць іх гадзінамі. Пакуль у спытак увесь тэкст спеваў не запішуць, папулярныя арты і дуэты на слых не запомняць. Каб потым нягучна, але самай праспяваць. Маці імкнулася выправіць мяне на вуліцу, на свежае паветра, але часцей дарэмна.

Тыя школьныя ўражанні згадала нядаўна, калі праз інтэрнет глядзела і слухала з зальцбургскага фестывалю оперу «Травіята» з Ганнай Нятрэбка ў партыі Віялеты. Яна спявала па-італьянску, на мове арыгінала. Але я ведала сэнс кожнай рэплікі, ад першага і да апошняга сказа. Бо на маіх пласцінках Вердзі выконвалі па-руску, тады існавала такая традыцыя.

Другая стадыя стасункаў з тэатрам пачалася на 1-м курсе журфака, калі ў газеце «Літаратура і мастацтва» з'явілася першая публікацыя пра балет. Рэцэнзіі, артыкулы і агляды былі, акрамя ўсяго іншага, сродкам наблізціцца да незвычайнага, зіхатлівага свету і яго галоўных герояў — артыстаў. Дужа ганарылася, што першай на курсе надрукавалася ў тоўстых літаратурных часопісах. Менавіта з творчымі партрэтамі салістаў балета. Памятаю доўгае інтэрв'ю з Нінай Паўлавай, тагачаснай вядучай балерынай. Але я нічога не запісвала, яна нават здзівілася. Засяроджанасць і памяць былі такія, што, вярнуўшыся дадому, двухгадзінную размову аднавіла даслоўна.

«У антракце спектакля па калідоры, уздоўж грымёрных прагульваліся легканогія багі» — гэта цытата з маёй даўняй публікацыі. Цяпер бы так не напісала. Экзальтацыя і рамантычнасць успрымання тэатра з часу знікаюць. Цяпер я б пазначыла: «За кулісамі было сумятліва». І ўсё!

2013 год

11 студзеня, пятніца

Здавалася б, толькі мінулі калядныя святы. Яшчэ не знікла адчуванне і прадчуванне дзівосаў. Але ў часопісе начальніца моцна і надоўга сапсавала настрой. На роўным месцы. Уражанне, што прэтэнзіі перманентныя. Няўжо так будзе заўсёды, усё астатняе жыццё? Звар’яець!

Ды не першы раз заўважаю: як толькі кепска, несправядліва, моташна ў адным месцы, у другім (мо для раўнавагі?) адбываецца штосьці на дзіва радаснае.

Тэлефаную па справе Таццяне Тэадаровіч. Па яе голасе адчуваю: адбылося штосьці нечаканае.

— Таццяна Міхайлаўна, вашу оперу збіраецца ставіць Панджавідзэ...

О-па!

— Ды не можа быць!

— Можа.

— Панджавідзэ хоча ці гэта вырашана?

— Калі ён хоча, то амаль вырашана!

Тут трэба даць невялікі, хоць бы эскізны партрэт. Для тых, хто не ведае рэжысёра, не бачыў яго і пастаўленых ім спектакляў. Першае ўражанне, чыста візуальнае, але павярхоўнае, — Карабас-Барабас. Можна нават не грывіраваць. Высокі і агромністы, з чорнай барадой. Навісае і дамінуе — усяляк і ўсюды. Голас — густы і нізкі бас. Халерык, таму ягоная энергія бурліць, пераліваецца праз край і шукае выйсця.

Скрыпач, доўгі час іграў у аркестры. Па адукацыі спадар Панджавідзэ — рэжысёр оперы. Працаваў у Вялікім тэатры Расіі. Надзвычай дасведчаны, шмат чытае і ведае. Размах ягонага мыслення нярэдка захапляе. З ім цяжка спрачацца і немагчыма пераканаць. Не любіць пярэчанняў, адразу пачынае абурацца. Да любой крытыкі мае алергію.

Увогуле рэжысёра немагчыма зразумець па-за ягонымі пастаноўкамі. Нават першая, опера «Набука», выклікала ў нашай музычнай грамадскасці захапленне і лёгкі шок. Рэжысёр, запрошаны з Масквы, здолеў адкрыць для артыстаў і глядача фантастычныя магчымасці абноўленай сцэны. Гэта адбылося ў 2009 годзе. Пасля «Набука» Панджавідзэ паставіў у Мінску багата спектакляў — «Тоску», «Севільскага цырульніка», «Сівую легенду», «Паяцы». Як заўжды здараецца ў тэатры, яны выклікаюць розныя эмоцыі і ацэнкі — ад гарачага захаплення да рашучага непрымання. Салісты, занятыя ў яго спектаклях, усведамляюць ягоны маштаб. Хоць на рэпетыцыях ён часам паводзіць сябе як натуральны дэспат. Тыя, каго ён не бачыць і не займае, гэтак жа шчыра ім абураюцца і яго ненавідзяць. Інакш кажучы, усё, як і павінна быць у тэатры.

Такім чынам, Панджавідзэ можа ўвасобіць «Доктара»! Вядома, я ў шоку! Настрой імгненна памяняўся ў лепшы бок. Арэлі эмоцый паляцелі ўверх. Увечары патэлефанавала Марыне. Яна таксама ў шоку. Але пабойваецца, што яе як кампазітара рэжысёр маральна «задушыць».

Я: «Схаваешся за музычнага кіраўніка!»

Навіна пра пастаноўшчыка — класная! Па некалькіх прычынах.

а) Галоўны рэжысёр — сапраўды галоўны. Асабліва, калі ведаць характар Панджавідзэ.

б) Як ён сказаў, так і будзе. Ніхто яму не здолее перашкодзіць, як можа здарыцца з чарговым рэжысёрам.

в) Душу з усіх будзе вытрасаць, але ў выніку зробіць найлепшым чынам (наконт «вытрасання» так і атрымалася. Але паставіў такі спектакль, які мы ўявіць не маглі).

29 чэрвеня, субота

Прэм'ера «Доктара» запланавана на пачатак 2015 года. Доўга, вядома! Але калі б з вясны ці лета наступнага, 2014 года ўзяліся — эскізы, дэкарацыі, касцюмы, развучванне партый, дык можа быць і паспелі б. Наступны тэатральны сезон (2013—2014) дужа насычаны, шмат новых спектакляў. Калі і як яны паспеюць ажыццявіць і ўвасобіць? Да нашай прэм'еры застаецца паўтара года.

24 жніўня, субота

Радуюся: сёлета Марына нарэшце развіталася з «Харошкамі». Яна распавядала, што нотныя накіды «Доктара» рабіла, хаваючыся ў філармоніі дзе заўгодна. Каб вушы і свядомасць «на забівалі» найгрышы «Харошак». Яны цікавыя, але опера прадугледжвае іншы стыль і іншае музычнае мысленне.

Цяпер Марозава — вольны мастак. На службу кожны дзень выпраўляцца не трэба. Іначай «Айбаліт» ніколі не быў бы створаны. І хоць яе настаўнік, Яўген Глебаў некалі афарыстычна заўважыў, што песня пішацца зранку і да абеды, — такая падзея здарыцца, калі галава свежая. Яшчэ адзін вядомы кампазітар, Андрэй Мдывані на гэты конт іранічна заўважыў: «Сто песень — яшчэ не опера». Магчыма, маючы на ўвазе калегу Леаніда Захлеўнага, які для опернай спявачкі Алены Сало ўзяўся напісаць цыкл «Сто песень пра каханне».

Такім чынам набраныя ноты 1-й дзеі «Доктара» Марына «вычысціла», Кірыл унёс усе праўкі. Справа доўгая. Бо яны слухаюць праз камп'ютар па маленькім музычным фрагменце, потым робяць праўкі ў нотах, на паперы і адначасова ў электронным варыянце. Марына з Кірылам пачалі «чысціць» другую дзею.

25 лістапада, панядзелак

Раніцай заехала да Марозавай. Слухалі 1-ю частку «Доктара». Адначасова Марына з Кірылам удакладнялі тэмпы ў кожным фрагменце, лавілі дробныя памылкі.

24 снежня, субота

Мы з кампазітарам у Рылаткі. Аддалі дыск з музыкай «Доктара». У тэатры пачалі раздрукоўваць клавiры. Няўжо?! Амаль гістарычная падзея, па меншай меры для нас з Марозавай. Заўтра Марына пойдзе ў тэатр, каб забраць надрукаваную партытуру. Будзе правяраць. Да Новага года застаўся тыдзень! Нават не верыцца...

2014 год

24 сакавіка, панядзелак

Прайшло тры месяцы ад папярэдняга запісу пра «Айбаліта». Мы з Марынай ізноў у кабінцеце у Рылаткі. Адалі дыск з «Доктарам», там клавір і партытура, вылізаныя і вычышчаныя. Панджавідзэ як пастаноўшчыка хутчэй за ўсё не будзе. Які аблом! А мы разагналіся, нафантазіравалі...

Зноў усплыла кандыдатура Ганны Маторнай. Але дырэктар Музычнага, Аляксандр Пятровіч, забараніў ёй ставіць дзесьці яшчэ. Дакладней, яны дамовіліся, што яна будзе рэжысёрам толькі ў сваім калектыве. Ганна параіла мне звярнуцца да Анастасіі Грыненка, але тую тэатр не хоча запрашаць. Дзіўныя! Першакласны рэжысёр. У краіне, дзе амаль дзесяць мільёнаў жыхароў, не адшукаць рэжысёра, каб паставіў бы дзіцячую оперу. Змрок і «жэсць»!

Сёлета ў сакавіку хадзілі з Марозавай у філармонію, на юбілейную вечарыну Мікалая Дудчанкі, харэографа і рэжысёра. Марына разам з ім доўгі час працавала ў «Хорошках». У дадатак ён высока ацэньвае яе творчасць як кампазітара.

Пастаўленыя ім танцавальныя нумары ў праграме аказаліся самымі яркімі і арыгінальнымі. Выглядае Дудчанка вельмі добра. Нават не верыцца, што яму 70. Падцягнуты, у смокінгу. Шмат спявачак (Вікторыя Алешка, Марына Васілеўская, Вольга Мілюта і іншыя) дзякавалі яму са сцэны. За веру, дапамогу, за тое, што паўплываў на іх творчы лёс. Вясёлымі атрымаліся нумары, якія выконвалі дзеці. Выйшлі на сцэну і былыя студэнты харэаграфічнага каледжа, дзе выкладаў Дудчанка, у тым ліку Аляксей Садоўскі, вядомы маскоўскі музычны крытык. Спецыяльна прыехаў!

Наступным днём па тэлефоне абмяркоўвалі з Марынай уражанні вечарыны. Нечакана прыйшлі да высновы: калі ў Оперным няма рэжысёраў для «Доктара», няхай бы Дудчанка і паставіў. Патэлефанавалі Мікалаю Рыгоравічу ў нядзелю. Дамовіліся, што ён трапіць да Рылаткі напярэдадні чацвярга. У гэты дзень планавалася мастацкая рада, але перанеслі.

Рылатка ў размове нагадаў, што на пачатку 2015 года тэатр плануе абнаўленне оперы Солтана «Дзікае паляванне караля Стаха». Для новай рэдакцыі плануецца якраз Дудчанка. Маўляў, трупа да яго прыгледзецца, а ў 2016-м магчымы «Доктар» у яго версіі.

Такімі тэрмінамі я моцна засмуцілася. Зноў чакаць?! Але Марозава лічыць: вынік някепскі, магло атрымацца і горш. Мо ўсё-такі здолеем неяк «пасунуць» прэм'еру, каб адбылася раней?

30 сакавіка, нядзеля

Зноў «чысціла» лібрэта «Доктара». Чамусьці сярод дзейных асоб засталася сава Бумба, якую прыбралі яшчэ год таму. Удакладнялі і ўзгаднялі назвы нумароў. Кірыл дасылаў па пошце змест клавіра і партытуры. Потым раздрукавала два асобнікі, для Дудчанкі і Міністэрства культуры. На тое спатрэбіўся амаль увесь дзень. У наступны дзень у філармоніі прэс-канферэнцыя па «Мінскай вясне».

«Шок — гэта па-нашаму!»*11 красавіка, пятніца*

Хутка можа адбыцца мастацкая рада тэатра, дзе будуць разглядаць пытанне з «Доктарам». Хутчэй за ўсё 16 красавіка.

— Чаму працэс ідзе так марудна? Гэта калі-небудзь скончыцца?! — з адчаем спытала я ў знаёмага тэатральнага крытыка, які быў у курсе маіх шматгадовых прыгод з «Доктарам».

— Справа ў тым, што вы з Марынай займаецеся не творчасцю, а выключна прасоўваннем твора, — патлумачыў ён.

16 красавіка, серада

Рада адбылася. Праўда, нас там не было. Дайшлі толькі цьмяныя і незразумелыя адгалоскі. Пакуль поўны туман. Самая жудасная навіна, што ў планах тэатра на 2015 год «Доктара» няма! Што цяпер рабіць? Нашто так ірваліся, мянялі, перараблялі? Марына тыднямі чысціла клавір і партытуру. І ўсё дарэмна?! Паставяць у лепшым выпадку ў план 2016-га.

Поўны змрок. Гэта не засмучэнне, а нават шок. А калі раптам памянаецца кіраўніцтва тэатра? І новае скажа: «Прабачце, але мы гэты твор вам не заказвалі!» Што тады?.. Мне сваёй працы шкада, а штодзённых, з ранку і да вечара намаганняў Марыны на працягу трох гадоў — яшчэ больш. Усё цішком вырашылі без нас. Толькі крыльцамі ўзмахнеш, як адразу — аблом! «Асадзі назад!»

Разумею, на мастацкай радзе кожны лабіруе ўласныя інтарэсы і ідэі, той спектакль, якім займаецца. Уражанне, што мы трапілі ў цёмны, забытаны і пакрычасты тэатральны лабірынт. У тупік! А як з яго выбрацца?! Чаму не здагалася весці ўлік: колькі разоў за гэтыя гады мы сходзілі ў тэатр у сувязі з «Доктарам»? Не думала, што працэс будзе бясконцым. Пачалі вечарам тэлефанаваць па мабільніках — і Марына, і я. Каму маглі. Сітуацыя крыху праяснілася.

Адступленне пятае. Тэатр як монстр

Пра тэатр як храм я распавядала. Доўгі час як глядачцы, а потым і журналістцы хацелася падтрымліваць і захоўваць у сабе рамантычнае ўспрыманне сцэны. Так бы мовіць, погляд з параднага боку.

Хоць я ведала, што ўзнёслы балетны прынц, увасабленне летуценных марюных паненак, у паўсядзённым жыцці можа паводзіць сябе як распуснік ці банальны бабнік. А вядучы оперны саліст, што мае боскі голас, — з радасцю куляе чарку. Цяпер гэта ўспрымаецца як праявы звычайных чалавечых слабасцей, а тады — як трагедыя, што разбурае ўяўленне пра храм. Але ж нездарма пісаў Пушкін:

«Пока не требует поэта
К священной жертве Аполлон,
В заботах суетного света
Он малодушно погружен;
...И меж детей ничтожных мира,
Быть может, всех ничтожней он».

Усё так. Ды толькі немагчыма пісаць пра пастаноўку, калі пачынаеш існаваць на ўзроўні асабістых ці побытавых стасункаў яго ўдзельнікаў. І ведаць — хто з кім, дзе і калі. Калі імкнешся аналізаваць спектакль, не трэба сябраваць з артыстамі. Іначый не скажаш праўду або нават частку яе. А калі сябруеш — дык і не пішы!

На ўспрыманне кожнага спектакля моцна ўплывае і тое, што адбываецца ў рэальнасці. У 70-я і 80-я гады мінулага стагоддзя тэатр часта аказваўся больш

яркім, насычаным і цікавым, чым паўсядзённае жыццё. З ягонымі з'ездамі КПСС, прамовамі правадыроў, якія ніхто не слухаў, з лозунгамі, у якія ніхто не верыў. Тэатр успрымаўся як аддушына, глыток свежага паветра, форма дысідэнцтва. Са сцэны вуснамі герояў класічных ці сучасных п'ес артысты прамаўлялі тое, што было сугучна настроям і думкам прагрэсіўнай часткі грамадства і што немагчыма ўголас сказаць больш нідзе. Акрамя як на ўласнай кухні.

У 90-я гады рэальнасць часта аказвалася больш дынамічнай і зменлівай, чым сцэна. Публіку не менш, а мо нават больш захапляў тэатр вулічных шэсцяў, шматтысячных дэманстрацый, тэатр палітычнай барацьбы. Адначасова мастацтва дапамагала выжываць ва ўмовах, калі знікала савецкая імперыя, звыклы грамадскі лад імкліва развальваўся, а на яго руінах пачынаў узнікаць зусім іншы. Які — невядома.

З цягам часу і набытым жыццёвым вопытам успрыманне феномена тэатра мяняецца. Так, ён — храм, але і вытворчасць. Кафедра, але і афіцыйная глядзельная ўстанова, якая мае трывалы фінансавы план. Цырк, дзе высокая цэнніца трук, маладосць і фізічная трываласць. Сцэнічная пляцоўка — гэта лобнае месца, дзе адбываецца ўзнясенне ці пакаранне. Тэатр — карабель, велізарны і маларухомы. Але ён таксама бязлітасны монстр, якому прыносяцца ўсё новыя ахвяры. Тэатр шмат чаго патрабуе з цябе (калі ты ўнутры), але ты з яго нічога не здолееш патрабаваць. Тэатр — молах, які бяздушна перамолвае лёсы. Няўмольна забірае талент і лепшыя гады жыцця.

А што ўзамен прынесены ахвяр? Так, эмацыйны ўздых, авацыі і кветкі, прызнанне, павага, захапленне публікі, адчуванне выбранасці. Мяне заўсёды цікавіла пытанне: што застаецца з цягам часу ад творчасці таленавітага артыста? Праходзіць новая генерацыя гледачоў, і куміраў папярэдняга пакалення, здараецца, ніхто не ведае. А калі ведае, не ўспрымае — так мяняюцца прырытэты і схільнасці.

Што застаецца пасля выкананых роляў і партый? Статус зоркі? Рэха легенды, водгулле славы? Фота, не надта дасканалыя відэа і рэцэнзіі на пажоўклых паперы? Ці не занадта вялікая плата? Асабліва калі ведаеш, што гарачая любоў да тэатра нярэдка вымушае быць шчаслівым у творчасці, ды адзінокім у жыцці. Зрэшты, не будзем драматызаваць. Кожны сам вырашае, дзе быць шчаслівым — на сцэне ці ў рэальнасці. Або гарманічна сумясціць першае і другое.

Разам з мноствам апублікаваных рэцэнзій і артыкулаў да крытыка ці журналіста паступова прыходзіць больш цвярозы погляд на тэатр. Радасць неафіта не мае межаў, вопытнага рэцэнзента здзівіць цяжэй. Тэатр можа захапляць, але нярэдка і раздражняць. Таннасцю прыёмаў (рэжысёрскіх і акцёрскіх), штучнасцю, як быццам глыбокім сэнсам, але на мелкаводдзі. Жаданнем дагдзіць непераборлівай публіцы.

У сталым узросце крытык часта робіць сваім жыццёвым крэда славутую сентэнцыю: «Ці любіце вы тэатр так, як я ненавіджу яго?» Гэта жарт. Ды ў кожным падобным выказванні ёсць доля жарту, усё астатняе — праўда.

Але вярнуся да свайго дзённіка.

17 красавіка, чацвер

Ранкам пасля прыкрай рады мы з Марозавай, абураныя і злыя, памчалі ў Оперны. Найперш да Рылаткі. Па-мойму, цяпер ён у некаторым шоку ад нашых эмоцый і апэратыўнасці. Здолелі сітуацыю крыху памяняць. Дырыжору Алегу Лесуну аддалі ў рукі партытуру. Ніне Іосіфаўне Ламановіч аддалі ў рукі клавір.

Марозава і да таго, і пасля некалькі разоў сустракалася ў тэатры з Нінай Іосіфаўнай. Каб удакладняць партыі па дыяпазонах. Да тэнараў пытанняў няма. Былі некаторыя пытанні да басоў і барытонаў, а таксама па харавых сцэнах звяроў. Як там размяркоўваюцца галасы, важна. У нейкі дзень мы з Марынай па тэлефоне гадзіну ўзгаднілі склады хароў. І толькі па 1-й дзеі.

У той жа дзень, 17 красавіка, у нотным адзеле тэатра ўзялі партытуру (выглядае салідна, два тамы ў чырвоным пераплёце, фармат А3), пайшлі ў прыёмную гендырэктара. Да Грыдзюшкі — чарга. Зразумела, што не паспеем і не трапім. Жана Якаўлеўна, сакратарка, абяцала паказаць партытуру, але без нас. Патэлефанавала (яна — нам ці мы — ёй, не памятаю), што атрымалася. Верагодна, прэзентабельны выгляд і наяўнасць нот (а фактычна оперы) зрабілі адпаведнае ўражанне.

Думаю, на мастацкай радзе «Доктара» не паставілі ў план пастановак таму, што партытуру ніхто як след не бачыў. Яна ціха ляжала ў нотным адзеле. Але калі ты не працуеш у тэатры, дык хадзіць штодня па калідорах, кабінетах і нагадваць пра сябе, — не лепшы варыянт. Як даведаліся пазней, з кабінета гендырэктара партытура «Айбаліта» трапіла ў кабінет Рылаткі. І ў той жа дзень да Лесуна і Ламановіч. Дыхаць зрабілася лягчэй — і Марыне, і мне.

5 мая, панядзелак

Сустрэча з Ламановіч і Марозавай на заўтра адмянілася. І добра! Пасля насычанага дня амаль млосна. Шмат сустрэч, шмат працы ў рэдакцыі, вечарам — канцэрт у Палацы культуры чыгуначнікаў. Звычайна на пачатку мая ўжо дрэвы квітнеюць. Але сёлета надвор'е сцюдзёнае, амаль замаразкі, бліжэй да ночы ўсяго 3 градусы цяпла.

14 мая, серада

Прыехала на працу раней, каб усё паспець. Бо ў 14.00 мы з Марынай скіраваліся да Ламановіч. Як усё складана, як усё ў партытуры ўзаемазвязана! Высвятляецца: аркестр не можа быць па гучанні вышэй, чым голас саліста. Іначай саліста будзе не чуваць.

Марына прыйшла з мноствам напісаных варыянтаў — узамен першапачатковага. Сёе-тое пакінулі, як было. Так працавалі гадзіны дзве, мо і болей. Марозава і Ніна Іосіфаўна ўдакладнялі. А я сядзела побач і з цікаvasцю слухала. Кампазітарцы весялей, калі мы разам. У дадзеным выпадку я — група падтрымкі. Але могуць з'явіцца пытанні і да лібрэта, удакладненні, хто і што пяе.

Калі з Марынай выходзілі ад Ламановіч, зазірнулі ў тэатральны буфет. Узялі нейкую драбязу, каб атрымалася больш танна. У маім кашальку засталіся апошнія 20 тысяч. Хапіла на два блінчыкі і сок.

Заходзіць Панджавідзэ. Маштабны рэжысёр! У прамым і пераносным сэнсе. Узяў каву, запрасілі за наш столік. Пазнаёміла магчымага пастаноўшчыка з жывым і рэальным кампазітарам. Адала яму асобныя старонкі лібрэта. Дамовіліся, што аддам лібрэта цалкам. Няхай бы ўсё-такі ён ставіў. Найлепшы варыянт.

З тэатра выйшлі ў 17.30. Марына вельмі стомленая, эмацыйна літаральна «выціснутая», але з Ламановіч працавала досыць бадзёра.

Праз некалькі дзён Марозава патэлефанавала Алегу Лесуну. Яму паведамілі, што ў музыцы будуць перастаноўкі і змены, таму партытура не ў яго. Высвятляецца: калі хочаш, каб працэс рухаўся, за ўсім трэба сачыць самім. Усе занятыя.

23 мая, пятніца

Ужо тыдзень лаўлю Панджавідзэ. Відаць, яго няма ў Беларусі. І мабільны тэлефон не адказвае, і гарадскі. Нарэшце пашанцавала, знайшла. Міхаіл Аляксандравіч прыехаў у Мінск усяго на два дні, 23 і 24 мая. Аддала папку, 15 старонак першай дзеі, плюс 15 старонак — другой. Імкнулася зацікавіць. Трохі пра Марыну, трохі пра стыль Чукоўскага і працу над лібрэта. Здаецца, неяк «зачапіла». Панджавідзэ: «Ніхто не ведае, як трэба ставіць дзіцячую оперу! Не трэба столькі казаць! Не заводзьце, а то ў мяне імпэт хутка прападзе!»

29 мая, чацвер

У нас з Марынай запланавана новая сустрэча з Ламановіч у тэатры. Каб туды ўвесь час выпраўляцца, трэба бегчы на ўласную працу раней. І журналіцкія справы дарабляць вечарам ці ў выхадны.

У тэатры ля аховы Марына чакае мяне і размаўляе з дырыжорам Вячаславам Волічам. На вітрыне на агульны агляд вывесілі маю рэцэнзію на балет «Сем прыгажунь». Пытанні да мяне ад Вячаслава Іванавіча, бо ён быў музычным кіраўніком пастаноўкі.

Званок ад Ніны Іосіфаўны на мабільнік. Значыць, мы ўжо спазніліся. Уваходзім. Адчуваецца, яна не вельмі задаволена нашай недакладнасцю. Я спрабую распавесці нейкі анекдот, каб памяняць агульны настрой. Марына прынесла выпраўлены клавір. Яе сын набіраў асобныя фрагменты па-новай.

Марозава думала, што толькі пакажа ноты. Ламановіч: «Пайграйце!» А Марына не рыхтавалася. Выканала чатыры нумары, зазірнуў Рылатка. Слухаў з задавальненнем. Кампазітар іграла ўпэўнена. Ламановіч спявала за асобных герояў — і з такім азартам! Рылатка і я слухалі імправізаваны канцэрт. Інструментальныя фрагменты прапускалі, гучалі толькі вакальныя.

Рылатка знаходзіўся ў кабінёце Ламановіч 20—30 хвілін. Што вырашылі? Да канцы сезона салісты не паспеюць вывучыць фрагменты з «Доктара», бо наперадзе прэм'ера «Пікавай дамы», потым фестываль у Нясвіжы. Паказ нумароў «Айбаліта» плануецца у 20 чыслах верасня. Мяркуецца, музычным кіраўніком пастаноўкі будзе Алег Лясун. Партытуру ён пакуль не глядзеў, бо заняты.

Рылатка пайшоў, Марына засталася працаваць разам з Ламановіч. Гадзіны тры яны парадкавалі ноты. Я збегла раней, бо перад адпачынкам трэба ў часопісе падрыхтаваць шмат тэкстаў.

З Марынай вечарам сазвоньваліся. Яна ўзяла 4 ці 5 клавіраў на праўку. Ніна Іосіфаўна параіла, каб астатнія нават не брала. Іх потым спішуць. Няма сэнсу столькі старонак правіць ад рукі, будуць чорныя. Па іх вучыць вакальныя партыі бессэнсоўна. Нічога не варта там выпраўляць. А партытуру (там толькі 2 экзэмпляры) перадрукуюць па-новай. Атрымліваецца вялікая эканомія часу і сіл. Карацей кажучы, з Нінай Іосіфаўнай нам моцна пашанцавала. Ва ўсіх сэнсах.

Марыне яна казала: «Вы самі не ўяўляеце, у якой ступені вы таленавітая! Вашай партытурай могуць зацікавіцца потым і іншыя тэатры оперы і балета. З операй для дзяцей усюды праблемы, яе не хапае!» Дай Божа, каб так і было.

20 чэрвеня, пятніца

Быў невялікі адпачынак, літаральна дзесяць дзён. Вярнулася, адразу патэлефанавала Марыне. Што ў тэатры робіцца? Справа з «Доктарам» нарэшце закруцілася! Няўжо?! Сустрэкаліся, пакуль мяне не было, Рылатка, Лясун, Ламановіч, Казлова. Наконт размеркавання роляў і паказу фрагментаў у жніўні або пачатку верасня.

Марына бачылася з Ларысай Церахавай, яе прызначылі адказным канцэртмайстрам. Піяністаў-акампаніятараў, якія вучаць са спевакамі партыі, звычайна некалькі, але адказны так і называецца, бо адказвае за ўсё, часцей сустракаецца з кампазітарам і дырыжорам.

Лесуну і Церахавай пакуль усё падабаецца. Для нас галоўнае, што Панджавідзэ даў прынцыповую згоду. Ура! Разам з ім будзе працаваць як сцэнограф Аляксандр Касцючэнка. Пакуль я ездзіла ў адпачынак, Марына папраўляла клавiры, раздрукоўвала асобныя партыі для кожнага спевака.

Вясной і летам Марозава некалькі разоў сустракалася з Вячаславам Кузняцовым, каб паказаць уласную аркестроўку «Доктара». Кузняцоў — яе аднакурснік. Займаліся яны ў адным і тым жа класе, у Глебава. Вячаслаў — кампазітар вопытны, у Оперным некалі ішлі ягоны балет «Макбет» і опера «Нататкі вар’ята», цяпер з поспехам паказваецца «Вітаўт». Акрамя таго, аркестроўку ён выкладае студэнтам. Цікава: Кузняцоў не толькі не рабіў ніякіх заўваг, не выказваў парад, што і як памяняць, але сказаў Марыне, што Яўген Аляксандравіч быў вельмі дужа задаволены вынаходлівасцю і разнастайнасцю яе аркестроўкі.

13 ліпеня, нядзеля

Марына выправілася ў Расію, на Волгу. Яе родная цётка жыве ў горадзе Уфе. Марозава паехала на тры тыдні, каб трохі адпачыць. Артысты пачалі вучыць вакальныя партыі.

23 жніўня, субота

Мая кампазітарка задаволена сваёй вандроўкай на Волгу. Пераключылася, адпачыла, шмат купалася. Наелася рыбы і ягад. Дарога, праўда, не надта блізкая, Спачатку да Масквы, потым да Уфы. На пачатку верасня чакаем мастацкую раду і паказ фрагментаў. Жывыя кавалкі пераконваюць і аўтараў таксама.

27 жніўня, серада

Пайшлі з Марынай у тэатр. Зазірнулі да Ніны Іосіфаўны. Нечакана высветлілася, што якраз сёння ў яе дзень нараджэння. Пазнаёмілася і я з Церахавай. Пасядзелі на рэпетыцыі яе з Палінай Елісеевай (плануецца, яна будзе Танечку спяваць).

31 жніўня, нядзеля

Сёння ў 14.00 сустрэча Лесуна, Церахавай, Ламановіч і Марыны.

Мы з Марозавай прыйшлі раней. Хацелі паслухаць рэпетыцыю Церахавай з Кракадзіліцай, якую павінна спяваць Таццяна Кнутаў. Высветлілася: рэпетыцыя прайшла раней. У рэжысёрскім упраўленні — як на фронце, усё мяняецца сто разоў на дзень. Пасядзелі там, у чаканні нашай сустрэчы. У салістаў оперы Трыфанавых нарадзіўся хлопчык. Таму Станіслаў, шчаслівы тата, «прастаўляў» пірожныя.

У рэжысёрскім упраўленні чакаюць вакальных урокаў або рэпетыцыі спевакі — бас Дзмітрый Трафімук, мецца-сапрана Марына Аксёнцава, сапрана Кацярына Галаўлёва, тэнор Міхаіл Пузанаў, кіраўнік стажорскай групы Наталля Руднева.

Вядома, за сталом Ніна Іванаўна Казлова — дырэктар трупы оперных салістаў. Чулая, душэўная, сардэчная. Уражанне, што яна маці велізарнай колькасці дзяцей. У мінулым адна з вядучых сапрана тэатра, а цяпер галоўны каардынатар. Рэжысёрскае ўпраўленне — штаб, дзе кожны дзень складаецца шматфігурная

кампазіцыя, інакш кажучы, расклад рэпетыцый. Адноўчы выпадкова пачула, як па тэлефоне Казлова размаўляла з нябачным мне салістам. Панавала інтанацыя не загаду і не каманды, а просьбы і спачування: «Ну, можа прыйдзеш, парэпеціруеш? Зайка, ну ты ж разумеш, што трэба!» Пасля такой просьбы ці здолее тая ці той «зайка» адмовіць?

Прышоў тэнар Эдзік Мартынюк з дачкой. Соня, якая сёлета пайшла ў школу, болей падобная на маму, спявачку Таццяну Гаўрылаву. Сашы, дачцэ рэжысёра Міхаіла Панджавідзэ і спявачкі Галаўлёвай, споўнілася год і два месяцы. Яе маці распавядае, што Саша любіць гуляць з масцярком і цаглінамі. Трафімук жартуе: «Расце замена Прахарэнку!» (намеснік гендырэктара па вытворчых пытаннях). Як ні дзіўна, але менавіта малой Сашы мы з Марынай абавязаны тым, што рэжысёр узяўся ставіць «Доктара». Бо хацеў прысвяціць пастаноўку малодшай дачцэ (перад прэм'ерай радасна паведаміў пра гэта тэлебачанню).

У тэатральным калідоры абмяняліся з Эдуардам Мартынюком і Уладзімірам Пятровым меркаваннямі пра іх ролі ў «Пікавай даме». Першы спяваў Германа, другі — князя Ялецкага.

Наша рэпетыцыя доўжылася гадзіны дзве. Дырыжор Алег Лясун — вельмі спакойны і ўраўнаважаны, вытрыманы. Сапраўдны профі. Ён з Церахавай за райлем. Марына — побач. Ламановіч — з клавірам у руках, пераносіла ў свой экзэмпляр іх праўкі. А я слухала, седзячы на канапцы.

5 верасня, пятніца

На жаль, 1 верасня я трапіла на бальнічны. Так бяздарна пачаць сезон! Моцнае атручэнне, хацелі ў стацыянар забраць, не згадзілася. Паціху вяртаюся да жыцця.

У 18.00 — у Оперным генеральная рэпетыцыя балета «Жар-птушка», які ставіць Андрэй Ліепа. Сярод публікі шмат прафесійных музыкантаў і крытыкаў. Галіна Гарэлава, Радаслава Аладава, Тамара Якіменка, Таццяна Песнякевіч. Гарэлава сказала, што ёй спадабалася гутарка з кампазітарам Алегам Хадоска, якую я надрукавала ў «Мастацтве». Чаму ж не спадабаецца?! Музыкантаў не надта часта распытваюць, а ён у дадатак — калега.

Самае галоўнае на вечарыне — размова з Панджавідзэ. Сутыкнуліся ў праходзе партэра, побач народ бегае-лётае, спяшаецца заняць свае месцы. Скажаў, што лібрэта «Доктара» спадабалася, яно кампактнае, жывое і вясёлае. Дадаў крыху незадаволеная: «Вы не лібрэта напісалі, а рэжысёрскі план спектакля!»

Я: «Калі ўяўляю, як можа быць, дык чаму не напісаць?! Вам перашкаджае — выкрасліце! Зрабіце наадварот! Агучаная ідэя можа справакаваць дыяметральна супрацьлеглую...»

Панджавідзэ дадаў, што яго вельмі развесяліў верш Чукоўскага: «Как у нашего Мирона На носу сидит ворона...» Маўляў, гэта пачатак мацэрных прыпевак. А я і не ведала! У яго ідэя: калі ў «Айбаліце» збярэцца шмат такіх вершаў, дык на спектакль прыйдуць таты з дзецьмі. Глядзець, слухаць... і радавацца жыццю.

Увесь вечар пад уражаннем таго, што сказаў Панджавідзэ. У-у-ф! Гара з плеч! Пытанні да лібрэтыста нараджаюцца ў першую чаргу ў рэжысёра. Пытанні да кампазітара — найперш у дырыжора. Каварства сітуацыі ў тым, што змены і перакампапоўкі ў лібрэта вядуць за сабой змены ў клавiры і партытуры. А гэта зноў набор нот. Бо мяняецца нават нумарацыя тактаў, якая ідзе на кожнай старонцы.

Пасля «Жар-птушкі» ўзрадавала Марыну. Калі б лібрэта пастаноўшчыку не спадабалася, кампазітар была б вымушана шмат чаго перарабляць. Мяняць давлялося, але пра тое пазней.

21 верасня, нядзеля

Марына чакае, што да канца месяца можа адбыцца мастацкая рада па «Доктару». Тэатр — такая непаваротлівая структура!

28 верасня, нядзеля

Як быццам на наступным тыдні збярэцца рада. Бо харавыя сцэны не паспелі вывучыць. Не! Зноў перанос — на 5 кастрычніка. Цікава, гэта эпапея калі-небудзь скончыцца?..

На мінулым тыдні патэлефанавалі з Міністэрства культуры — уключылі ў склад журы Нацыянальнай тэатральнай прэміі. У музычным раздзеле. Гэта прыемна! Усе спектаклі бачыла, амаль пра ўсе пісала (акрамя «Рыгалета»).

Мастацкая рада-2

5 лістапада, серада

Рэпетыцыя ў Оперным. Усяго гадзіна, але нам з Марынай яна дала аптымізму. Харавы клас на 5-м паверсе, знаходзіцца адразу за балетнай залай. У цэнтры вялікі чорны раяль. Вышэй ад яго ідуць прыступкі, на іх крэслы для артыстаў хору. Каб іх усіх бачыў дырыжор або хормайстар.

Вельмі сімпатычны Айбаліт у тэнара Віктара Мендзелева. У яго прыемны і свежы тэмбр голасу. Выканаўца Чычы — артыстка з хору, жвавая, мініяцюрная. Папугай Каруда — тэнар Янаш Нялепа. Бармалей — бас Ілья Пеўзнер, яркі выканаўца невялікіх характарных роляў. Канцэртмайстар Ларыса Церахава і галоўны хормайстар Ніна Ламановіч у добрым настроі.

13 лістапада, чацвер

Нарэшце адбылася мастацкая рада. У 14.30. Мы з Марынай прыйшлі загадзя. Верхнюю вопратку знялі ў кабінце Тэадаровіч.

Уся дзея разгортвалася ў зале Александроўскай. Перад пачаткам падышла Ларыса Церахава. Нумароў рыхтавалі шмат, таму яна забыла парэпэціраваць уверцюру. Таму паказ адбудзецца без першага фрагмента. Шкада! Бо там вельмі выразная музыка. Але цяпер нічога не зменіш.

Мы з Марозавай дужа хваляваліся. Ад таго, ці прагучаць асобныя эпідоды ярка і прывабна, залежыць, што скажа рада. Прыме «Айбліта» да пастаноўкі, або не. Можа здарыцца, што ўся наша праца марная. Але ўсе салісты ігралі і спявалі эмацыйна, з відавочным захапленнем! Доктар — Віктар Мендзелеў. Каруда — Янаш Нялепа. Танечка — Алена Таболіч. Бармалей — Ілья Пеўзнер. Слон — Алег Гардынец. Матылёк — Аляксандр Жукаў. Зайчыха — Марына Аксёнцава. Кракадзіліца — Таццяна Кнутовіч. Кракадзіл — Дзмітрый Трафімук.

На жаль, прагучаў толькі адзін інструментальны нумар — «Раніца», з яго лёгкай, светлай і прыгожай мелодыяй. Чамусьці я за яго перажывала, але ўсім «Раніца» спадабалася. Алег Лясун дырыжыраваў спевакамі ў працэсе выканання, потым збег. Відаць, у яго рэпетыцыя ў Акадэміі музыкі.

Хто быў на мастацкай радзе? З балетных — Юрый Траян, Вольга Гайко, Людміла Кудраўцава. Харэограф Аляксандра Ціхамірава. Дырыжор Мікалай

Калядка. У першым шэрагу — мастак Аляксандр Касцючэнка, Уладзімір Рылатка, Уладзімір Грыдзюшка, Ніна Ламановіч, Ніна Шарубіна. За намі з Марынай сядзелі Таццяна Тэадаровіч, Анастасія Масквіна, Міхаіл Панджавідзэ, Уладзімір Пятроў. Удалечыні — Галіна Галкоўская.

Пасля праслухоўвання вакальных фрагментаў першая рэпліка (або заўвага?) аднаго з сяброў рады. Прычым, у наступальнай, калі не сказаць, агрэсіўнай манеры. Накштальт «не хапае рэчытатываў, не хапае кантрастаў». Але мы паказвалі найперш арыі, прычым тут рэчытатывы? Іх проста не паспелі развучыць. І так невядома колькі адкладвалі паказ. Але ўголас пра гэта не скажаш, бо тады выходзіць, што артысты вінаватыя.

Мы з Марынай у лёгкай разгубленасці і шоку. Атрымліваецца, яшчэ ніхто нічога не паспеў сказаць станюўчага, як адразу непрыязнь. Я паспрабавала штосьці сказаць у абарону. Не будзе ж Марына хваліць уласную музыку!

Узнікла цішыня. Напэўна, хтосьці з сяброў рады думаў: а раптам гэта не прыватнае меркаванне, а пэўная рэжысура? Невядома, чым скончыцца, таму лепей не лезці ў абарону. Магчыма, усё вырашана, а вынік («адмовіць!») трэба замацаваць пратаколам.

Пасля Панджавідзэ, вядома, з лепшымі намерамі «дадаў» Марозавай станюўчых эмоцый: «Хочацца, каб у творы былі хіты, каб дзеці выходзілі з залы і іх спявалі. Мне здаецца, яшчэ ёсць час, у партытуры можна сёе-тое перапісаць, перарабіць!»

Тэарэтычна, яно так. Але ў Марозавай, з якой літаральна «выціснулі» ўсе сокі папярэднія бясконцыя пераробкі і змены ў партытуры, амаль слёзы на вачах. Кажы мне ціха-ціха:

— Не трэба нам такога рэжысёра!

— Маўчы! — шэптам кажу ёй. — Супакойся! Мала хто што сказаў!

Думаю, а раптам падымецца і скажа ўголас? Усю песню дзяўчына сапсуе!

Балетныя маўчалі. Прагучалі асобныя рэплікі ў падтрымку оперы, больш добразначлівыя і станюўчыя, — ад Ніны Іосіфаўны Ламановіч, Ніны Шарубінай.

Але заставалася адчуванне: рада вагаецца. Падалося, што няпэўную і не зусім зразумелую сітуацыю выратаваў Грыдзюшка, які досыць рашуча заявіў: «Мы не абмяркоўваем, будзе ці не будзе новы оперны спектакль для дзяцей. Будзе! За тыдзень Ніна Іванаўна (Казлова) і Уладзімір Пятровіч даюць прапановы па творчым складзе, фарміруюць пастанавачную групу. Прэм'ера — наступнай вясной.

Панджавідзэ, раздумваючы, з месца: «Гэта малаверагодна!»

— Або восенню... — дадаў Грыдзюшка.

Вось і паспрабуй не выканаць распараджэнне гендырэктара!

Пасля рады «отходняк» у мяне і Марыны доўжыўся дзён пяць, мо і болей.

20 лістапада, чацвер

Прайшоў тыдзень пасля рады. Марозава патэлефанавала ў прыёмную Рылаткі. Гадзін у 17 ці 17.30. Сакратарка Алена спалучыла з Уладзімірам Пятровічам. Ён як раз скончыў нараду па «Доктару». Вы запытаецца: а навошта тэлефанавала? А калі зноў адклалі, не вырашылі?!

Творчую групу сапраўды сфарміравалі. Музыканы кіраўнік і дырыжор Алег Лясун, пастаноўшчык Міхаіл Панджавідзэ, сцэнограф Аляксандр Касцючэнка, мастак па касцюмах Кацярына Булгакава. У сакавіку павінны быць гатовыя эскізы касцюмаў. У маі — сцэнаграфія. У кастрычніку 2015 года,

пры канцы месяца (27 і 28) дзве прэм'еры. На дзіцячых восеньскіх канікулах. Напярэдадні, 26 кастрычніка — здача.

У размове з Рылаткам Марозава прапанавала, каб галоўную партыю доктара выконваў Нялепа. Сам Янаш вельмі гэтага жадаў. Твор новы, беларускі. Таму выканаўца галоўнай партыі заўжды адчувае сябе першапраходцам. Уладзімір Пятровіч пагадзіўся.

Няўжо рашэнне наконт пастанавачнай групы прынята?! Цяпер дыхаць зрабілася лягчэй. «Не пропадет ваш скорбный труд!» На даляглядзе ўзнікла вельмі прывабная перспектыва.

Цікава, што каманда пастаноўшчыкаў была вызначана ў лістападзе 2014-га, а афіцыйны загад пра гэта выйшаў праз некалькі месяцаў, на пачатку 2015-га. Хто ведае, мо на кіраўніцтва тэатра нейкім чынам паўплывалі раўнівыя калегі кампазітаркі? Але пакуль загаду няма, няма канчатковай упэўненасці. А раптам перадумаюць?!

6 снежня, субота

Сустрэча ў тэатры — Марына, я і дырыжор Алег Лясун. Адшукала я ў знаёмых нетбук, Марына прынесла з дому флэшку з музыкай оперы. Слухалі 1-ю дзею і пажаданні Лесуна.

Эскізны партрэт дырыжора. Алег Уладзіміравіч, калі карыстацца тэрмінамі псіхалогіі, тыповы флегматык. На дзіва спакойны і ўраўнаважаны. За ўвесь час супрацоўніцтва голас ніколі не павысіў. Вочы вялікія, вейкі пушыстыя, такім нават дзяўчаты пазаздросцяць.

Лясун заўважыў: арыя Доктара павінна быць больш працяглай і мець больш запамінальную мелодыю. Удкладнялі дыяпазоны галасоў у спевакоў. Харавыя сцэны не краналі.

Смешна, але магчыма давядзецца вяртаць тое, што Ламановіч прасіла Марыну змяніць. У кожнага з іх, дырыжора і хормайстра, свой ракурс успрымання музычнага матэрыялу. Дырыжор параіў мне дадаць перад некаторымі сцэнамі рэплікі персанажаў.

Калі з Марынай выходзілі з тэатра, у той вечар ішоў балет «Дон Кіхот». Па калідорах за кулісамі хадзілі балерыны, не занятыя на сцэне. У касцюмах сваіх герань і грыме. Яркі макіяж, выразныя вочы, фігуры мініяцюрныя і прыгожыя — аж да немагчымасці!

7 снежня, нядзеля

Паднялася ў сем раніцы, хоць вочы закрываліся. Каб перачытаць некаторыя тэксты Чукоўскага. І ведаць, што і куды дадаваць. У 8.30 знайшла. Дадала, потым пайшла спаць.

Зноў-такі смешна! Тое, што Лясун прасіў у лібрэта дадаць, Панджавідзэ потым рашуча загадаў выкрасліць: маўляў, яму не патрэбны зінгшпіль! (гэта значыць, опера з гутарковымі дыялогамі).

25 снежня, чацвер

Каталіцкае Раство. Пішу сабе пажаданні на наступны год. Ці не самае галоўнае — удалая пастаноўка «Доктара» восенню 2015 года. Хацелася б яшчэ паказаць новы спектакль на Оперным форуме. Няхай і не ў праграме. Але туды цяжка трапіць. Скажу загадзя: ідэя з форумам не «прайшла».

28 снежня, нядзеля

Шмат гадоў таму, калі я працавала ў штотыднёвіку «ЛіМ», супрацоўнік выдання, паэт Мікола Мятліцкі, надрукаваў на яго старонках рэпартаж. Пасля

гасцявання ў Вольгі Корбут і Леаніда Барткевіча. У рэпартажы меўся сказ: «Я еў суп, згатаваны алімпійскай чэмпіёнкай». Згадала яго, калі прыйшла ў госці да Марыны. А я ела на дзіва смачны яблычны пірог, згатаваны аўтарам оперы «Доктар Айбаліт». Размовы, устаўкі і праўкі ў лібрэта. Рабілі вечарам на кухні. Як мне, дык цемнавата, бо адна лямпачка, а Марыне нармальна.

Адступленне шостае. Хто і што каму хацеў даказаць?

Калі аўтар распачынае новы твор для тэатра, ён працуе не толькі для патэнцыйнай публікі. Але амаль заўсёды вырашае ўласныя псіхалагічныя і прафесійныя праблемы. Штосьці імкнецца даказаць — і сабе, і іншым.

Чым менавіта камедыяны жанр быў прывабны і жаданы для Марыны і для мяне? Да таго часу мы абедзве паспелі напісаць шмат твораў, дзе дамінавала інтанацыя нават не лірычная, а драматычная. Салісткі, якія ахвотна спявалі нашы опусы, часам казалі мне ці кампазітарцы:

— А няма ў вас чаго-небудзь весялейшага?

Таксама падказка! Падчас працы над «Доктарам» мы імкнуліся пераключыцца. Каб адчуваць радасць жыцця, яго зіхатлівую прывабнасць. А не толькі трагедыі, драмы, несупадзенні.

Гэта адзін аспект. Другі ў тым, што пісьменнік працуе над новым творам незалежна ад калег. Калі працэс творчасці індывідуальны, дык значнасць новага сачынення залежыць найперш ад яго самога. Выдавецтваў, дзяржаўных і прыватных, цяпер шмат, калі не ў адным, дык у іншым надрукуеш свой раман ці апавесць.

Кампазітару патрэбен выканаўца, каб грамадства і ён сам пачулі і ўбачылі, што атрымалася. Патрэбен спявак ці ансамбль інструменталістаў. Аўтар мысліць з размахам, — тады неабходны аркестр ці сцэна тэатра. Але ў тым і праблема, што аркестраў у нас няшмат. А музычных тэатраў толькі два, ды ў іх значную частку афішы займае класіка, руская і заходнеўрапейская, на якую з радасцю ходзіць публіка.

Айчынных аўтараў на нашых музычных сцэнах зашмат ніколі не было. Чаму? Тэма вартая доўгай размовы. А калі сцісла, дык уплывае нігілістычнае стаўленне грамадства да свайго, нацыянальнага. Невялікая колькасць кампазітараў, які маюць імгэт працаваць над маштабнымі сачыненнямі. І нарэшце, розны ўзровень твораў, якія аўтары прапаноўваюць тэатрам.

Ва ўмовах, калі «прабіцца» на галоўную музычную сцэну краіны цяжка, а часам немагчыма, той, хто ўсё-такі туды трапіў, у вачах шырокай грамадскасці — герой. У калег падобны факт нараджае самыя розныя пачуцці, у тым ліку рэўнасці і раздражнення. Таму хтосьці Марозаву шчыра віншаваў, хтосьці рабіў выгляд, што пра такую падзею нават і не чуў, а штосьці настойліва шукаў хібы, якіх і не мелася. Не самыя гарманічныя стасункі ўнутры прафесійнай суполкі лепш за ўсіх сфармуляваў Ігар Лучанок, старшыня Саюза кампазітараў, у дадатак у афарыстычнай форме: «Кампазітар кампазітару не сябра, не таварыш і не брат».

У падобных сітуацыях усведамляеш, што натуральная творчая рэўнасць нараджаецца і ад таго, што ў сталіцы, амаль двухмільённым горадзе, існуе мала музычна-тэатральных пляцовак. За межамі Опера нага няма эксперыментальнай сцэны, дзе маглі б быць увасоблены партытуры, якія напісаны і гадамі ляжаць у шуфлядах пісьмовых сталоў розных аўтараў, чакаючы зорнага часу. Толькі ці дачакаюцца — пытанне рытарычнае.

Перад прэм'ерай, калі Марозава адчувала сябе неверагодна стомленай, я імкнулася падбадзёрыць яе і такімі аргументамі:

— Марына, з беларускіх аўтараў на сцэне Опернага ў апошнія гады былі пастаўлены творы Дзмітрыя Смольскага, Сяргея Картэса, Яўгена Глебава, Вячаслава Кузняцова. Заўваж, жанчын у тым спісе няма. У дадатак на афішы тэатра тваё прозвішча стаіць паміж Вэрдзі і Чайкоўскім. Гэта не проста крута, а вельмі крута!

Што і каму імкнулася даказаць я падчас працы над «Айбалітам»? Пра балетныя лібрэта, не ўвасобленыя ў музыцы, згадвала раней. У розны час напісала некалькі п'ес для тэатра драматычнага. Прычым, і для дзяцей, і для дарослых. Іх з ахвотай друкавалі, адна з п'ес мела заахвочвальную прэмію рэспубліканскага конкурсу. Але зноў-такі да сцэны яны не дайшлі.

Паспяховым аказаўся сцэнарый невялікага дакументальнага фільма, прысвечанага Чарнобылю і пераадольванню яго наступстваў. Стужка ўвайшла ў лік пяці пераможцаў Міжнароднага конкурсу фільмаў-казак «Раскажы мне, воблака», старшынёй журы якога з'яўляўся славуты французскі рэжысёр Ален Флешар.

Удалым аказалася і супрацоўніцтва з кампазітарамі Алінай Безенсон і Аленай Атрашкевіч. У выніку яго нарадзіліся пяць разгорнутых музычных сцэн, якія выконвалі хор і салісты. Тыя сцэны, маштабныя па музыцы і выкананні, па сутнасці нагадвалі фрагменты з оперы. Яны былі паказаны ў вялікай зале філармоніі, але падобныя прэзентацыі здараюцца рэдка. Таму, працуючы над «Айбалітам», імкнулася пераканаць сябе і іншых, што драматургічныя здольнасці, большыя ці меншыя, у мяне ўсё-такі ёсць.

2015 год

5 сакавіка

У тэатры новая сустрэча. Лясун, Ламановіч, Марына, я. Планавалася, што будзе і рэжысёр. Ён спазніўся хвілін на 20—30. Ламановіч вельмі незадаволена. А ў яго малая дачка, не было з кім пакінуць. Таксама прычына!

Мы з Марынай прыйшлі загадзя. Яе літаральна агаломшылі. Будучымі пераробкамі клавіра і партытуры. Я і Ніна Іванаўна Казлова ўсяляк кампазітарку суцяшалі. Цяпер сутнасць таго, што хоча Панджавідзэ. Доктар цяпер будзе барытонам, а не тэнарам. Меркаваныя выканаўцы — Андрэй Марозаў, Сяргей Лазарэвіч, Аляксандр Краснадубскі. А Бармалей, напісаны як бас, зробіцца тэнарам.

Калі мы з Марынай вырашалі, якія галасы аддаць якому персанажу, дык сыходзілі з таго, што павінен адчувацца кантраст. Доктар Айбаліт у нас немаляды, як і ў Чукоўскага. Самаахвярны, гатовы імчаць на дапамогу кожнаму, хто мае патрэбу. Ён у нечым смешны, безабаронны, але высакародны. Таму — тэнар. А Бармалей — грозны, разбойнік, бярэ ў палон маленькіх дзяцей. Таму бас, з нізкім і грозным голасам.

Чаму Бармалей у рэжысёра зробіцца тэнарам? У адпаведнасці з новай канцэпцыяй, ён не брутальны і не грозны. У выніку атрымаўся невысокага росту, кучаравым, з чорным колерам скуры. Так бы мовіць, афрыканскі хуліган, які робіць з сябе мясцовага Напалеона. Ягоная ахова ўзмацнілася, іх цяпер чацвёрта замест двух.

У Панджавідзэ таксама ёсць кантраст, паміж барытонам і тэнарам. Плюс яго канцэпцыі ў тым, што ў кожнай трупі барытонаў заўжды болей, чым тэна-

раў. На пяшчотных галасах тэнараў трымаецца класічны рэпертуар, часцей яны — героі-каханкі. Барытон — звычайна герой, больш мужны і ўпэўнены ў сабе.

Але што рабіць Марыне?! Трэба мяняць тэсітуры партый галоўных антаганістаў. Але іх немагчыма перайначыць, не змяніўшы нічога ў аркестроўцы. Ды толькі партытура набраная! Перамены ў вакальных партыях павядуць за сабой змены ў аркестроўцы. У стрэсавай сітуацыі Марозава паказала сябе сапраўды віртуозам. Бо здолела змяніць тэсітуры вядучых герояў, амаль нічога не змяніўшы ў аркестравых партыях.

Калі пазней распавядала знаёмым музыказнаўцам пра сітуацыю, яны хапаліся за галовы. І казалі здзіўлена ці абурана: «Значыць, рэжысёру ўсё можна? Чаму няма ніякай павагі да музычнага тэксту і працы кампазітара?» Але калі маеш надта вялікі гонар, будзеш сядзець дома разам са сваёй геніяльнай партытурай.

І ўсё-такі рэжысёр павінен з’яўляцца ў спектаклі непараўнальна раней. Лепей, калі на стадыі задумы. Каб сказаць: «У гэтым месцы мне патрэбна арыя, тут — дуэт, а тут — хор!» А то будынак гатовы, а пастаноўшчык прыходзіць і кажа: «Будзем фасад мяняць!»

Парадокс у тым, што вакальныя фрагменты партыі доктара Марозава з самага пачатку пісала па сутнасці для барытона. Але ў гэтай партыі мы бачылі менавіта тэнара (Янаша Нялепу, Аляксандра Жукава). Доўга і пакутліва Марозава разам з Ламановіч і Лесуном «узнімала» тэсітуру, а цяпер усё трэба апускаць! Ёлкі-палкі!

Напэўна, у Марыны сталёвыя нервы і жалезнае цярпенне. Я б так не змагла. Але Марозавай кіруе і азарт. Вы ў мяне не верылі?! А я дакажу, што і з гэтай задачай спраўлюся! Ад пераробак, якія трэба зрабіць Марыне, у мяне дах бы «паехаў». А яна малайчына! Хуткая, энергічная.

Цікава, якім атрымаецца сцэнаграфічнае рашэнне? У Панджавідзе фантазія працуе — будзь здароў! «Дзяўчаткі, усё будзе добра, — раз-пораз суцяшае нас Ніна Іванаўна Казлова. — Мы так смяяліся, калі Міша расказваў, як і што атрымаецца ў спектаклі! У нумары «Ехалі мядзведзі» хор спявае і круціцца на каруселях». Ага! Значыць, у «Доктары» выкарыстоўвацца паваротнае кола. Хто куды едзе — гэта розны транспарт у дзіцячым парку. Малым — якраз цікава.

12 мая, аўторак

Толькі ўчора вярнулася з кароткага адпачынку і падарожжа. Перад вачыма яшчэ краявіды Стакгольма.

У тэатры ў кабінце Аляксандра Касцючэнкі, галоўнага мастака тэатра, разам з Марынай глядзелі сёння макет сцэнаграфіі «Айбаліта». Яна — другі раз, я — першы. Аляксандр Аляксандравіч, відаць, адзіны чалавек з усёй паста новачнай групы, які не патрабаваў ад нас з Марынай ніякіх пераробак. Проста зрабіў уласную працу і паказаў вынік. У сцэнаграфіі радасна пабачыць і ўласную ідэю, увасобленую ў рэальнасць: на сцэне кабінета Айбаліта — табліца для праверкі зроку. Як у акуліста.

Калі ўзнімаецца сцэна, глядач убачыць вялізнае пано. На ім карта зямнога шара і надпісы на розных мовах: «Sos! Ратуйце!», «Доктар Айбаліт, дапамажыце!» Галоўны элемент сцэнаграфіі — карабель. Адначасова гэта і клініка Айбаліта. У другой палове оперы карабель павернецца і будзе прытулкам Бармалея і яго каманды. Першая дзея вытрымана ў блакітна-бірузовых колерах, другая, афрыканская, — у аранжава-залацістых. Эскізы касцюмаў, зробленыя

Кацярынай Булгакавай і Марыяй Мароз, яркія і сапраўды казачныя. Макет і эскізы робяць моцнае ўражанне. Нават не верыцца, што спектакль пачынае жыць сам па сабе, незалежна ад нас і набываць візуальнае аблічча. У той жа дзень здымалі з рэжысёрам пытанні па 1-й дзеі лібрэта.

13 мая, серада

Назаўтра, ізноў сустрэча з пастаноўшчыкам. Інтэр’ер той самы, майстэрня Касцючэнкі. Яна знаходзіцца на апошнім паверсе тэатра. Вокны вузкія, высокія, аж пад самую столь. Адсюль адкрываецца цудоўная панарама цэнтру Мінска. Абмяркоўвалі пытанні Панджавідзэ па 2-й дзеі і перастаноўку эпизодаў. Рэжысёр прасіў у жніўні быць на месцы і нічога на гэты перыяд не планаваць. Мы можам спатрэбіцца падчас рэпетыцый.

Вечарам Палац культуры чыгуначнікаў. Канцэрт ансамбля Гуткоўскай.

14 мая, чацвер

Раніцой дома рабіла тэрміновы перамантаж структуры лібрэта. Каб аддаць Марыне, рэжысёру і ў нотны адзел. Добра, што прынтар працуе!

Але ўслед за лібрэта гэты перамантаж трэба зрабіць у клавiры і ў партытуры. Эла Уладзіміраўна, загадчык нотнага адзела, у адчаі, разгубленасці і поўным шоку. Яна адказвае за тэрміны і тое, каб ва ўсіх аркестрантаў былі ноты. Да сённяшняга дня Эла Уладзіміраўна была ўпэўнена, што з «Доктарам» усё ў парадку, і адзел можа займацца музычным матэрыялам для наступных прэм’ер.

Цяпер высвятляецца, што Кiрыл, сын Марыны, які рабіў набор нот, павiнен неверагодна хутка ўнесці змены ў файлы партытуры. А партыі ўсіх iнструментаў аркестра давядзецца раздрукоўваць па-новай. Эла Уладзіміраўна не разумее, нашто трэба было ўсё мяняць! Але хiба ў тым вiнаватая кампазітарка?!

Панджавiдзэ:

— А нашто было так рана друкаваць клавiры? Дый яшчэ рабiць пераплёт?! Не трэба спяшацца!

У рэшце рэшт Эла Уладзіміраўна выправiлася да Рылаткi, ён даў каманду, каб клавiры аддрукавалi па-новай. У вынiку нотны адзел паспакайнеў.

21 мая, чацвер

Увесь час тузаюць з «Доктарам». Раблю папраўкi ў лібрэта. У пятнiцу павiнна быць сустрэча з пастановачнай групай. «Доктар» пачынае выклiкаць пераважна нянавісць і раздражненне. Марына з Кiрылам за 2-3 ночы выправiлi ўсю партытуру. Пераставiлi сцэны і нумарацыю. На гэтым тыднi за некалькi дзён (дакладней, начэй) зрабiлi тое самае з клавiрам. Яна «выцiснутая» і нервовая, я — таксама. Пачынаю марыць пра тое, каб рэжысёр з’ехаў у адпачынак і нiхто больш не прымушаў нас пакутаваць.

Адступленне сёмае. Згадка пра Булгакава

У працэсе доўгай, чатырохгадовай эпапеi, звязанай з «Айбалiтам», неаднойчы ўспамiнала булгакаўскi «Тэатральны раман (Нататкi нябожчыка)» і яго галоўнага героя, драматурга Максудава. Як вядома, у тым вобразе было шмат ад лёсу самога пiсьменнiка, аўтара рамана «Белая гвардыя». А ў гiсторыi пастаноўкi драмы «Чорны снег» маскоўскiм Незалежным тэатрам празрыста

праглядае гісторыя пакутлівых рэпетыцый і ўвасаблення п'есы «Дні Турбіных» у МХАТе.

«Тэатральны раман» варта чытаць кожнаму, хто піша п'есы і хоча супрацоўнічаць хоць з якім сталічным ці правінцыйным сцэнічным калектывам. Закулісе першага тэатра СССР пададзена пераканаўча і з'едліва, вострым пяром назіральнага пісьменніка. Вобразы заснавальнікаў МТАХа, Станіслаўскага і Неміровіча-Данчанкі пазнавальныя (хоць даюцца пад іншымі імёнамі), абмаляваныя пераканаўча і часцей сатырычным фарбамі. Дарэчы, у інтэрнэце можна адшукаць доўгі спіс, складзены Аленай Сяргееўнай Шылоўскай-Булгакавай і яе сынам Сяргеем, хто з рэальных літаратурных і тэатральных дзеячаў схаваны пад якімі прозвішчамі ў булгакаўскім творы. Апалагетыкі там і заваду няма! Карціна ўзноўлена драматургам, які ведаў сабе цану. Вядома, яго раздражняла недарэчнасць патрабаванняў да п'есы, абсурднасць бясконцых пераробак. Адсюль і ўзнікла карыкатурнасць персанажаў закулісся. У дадатак Булгакаў напісаў «Тэатральны раман» тады, калі канчаткова развітаўся з МХАТам і ведаў, што болей туды не вернецца.

Так, у 30-я гады мінулага стагоддзя славуная трупа перажывала не лепшы перыяд свайго жыцця. Вядомы расійскі крытык Павел Маркаў, у той час загадчык літаратурай часткі МХАТа (і адзін з герояў твора), пазней сцвярджаў, што ў рамане адлюстраваны недахопы ўсіх тэатраў.

Чаму згадваю Булгакава? Эпапея з «Доктарам» (мая і Марыны), вядома, магла быць адлюстравана сатырычным пяром. Асабліва ў пытаннях арганізацыйных і юрыдычных. Але, думаю, у аўтара гэтых радкоў не хапае з'едлівасці. У дадатак прастора нашага музычнага мастацтва такая малая, што ўсе ўсіх пазнаюць, як ні хавайся за прыдуманых прозвішчы.

26 чэрвеня, пятніца

Тэлефанавала Тэадаровіч. Па тэатральна-крытычных справах. Потым дадала: «Таццяна Міхайлаўна, з усіх адчыненых вокнаў чуецца ваш «Доктар». Хор вучыць, салісты вучаць...» Пераказала Марыне, яна з радасным смехам: «Не веру!»

Спявачка Алена Сіняўская выклала ў фэйсбуку здымак. Яна ў касцюме Чаплі — белая балетная пачка і яркае трыко, чырвоныя і белыя палоскі. Прыпіска: «Спецыяльна для Міхаіла Аляксандравіча Панджавідзэ». Карцінка ўразіла і ўзрадавала, бо сведчыла: задуманае мастакамі паступова матэрыялізуецца.

Марына тэлефанавала сцэнографу, Аляксандру Касцючэнку. Той: «Не хвалойцеся, Панджавідзэ захоплены! Усё атрымаецца добра!» Наш рэжысёр павінен быў учора прыехаць на адзін дзень у Нясвіж. Каб свой спектакль «Паяцы» прыстасаваць не да тэатральнай, а нязвычайнай сцэнічнай пляцоўкі, унутранага дворыка Нясвіжскага палаца. А потым зноў паляціць у Самару. Там 30 чэрвеня і 3 ліпеня прэм'ера оперы «Пікавая дама» ў яго пастаноўцы.

28 чэрвеня, нядзеля

У мінулую нядзелю хадзіла на спектакль «Рамэа і Джульета» Пецябургскага тэатра Леаніда Якабсона. Потым было заключнае гала фестывалю «Балетнае лета ў Вялікім». У антракце пагаварылі з Іванам Ждановічам, ён працуе журналістам у часопісе «Беларусь». Ведаю яго даўно, віншаваў з будучым «Доктарам». Не паспела распытаць, дзе даведаўся. Думаю, гендырэктар даваў інтэрв'ю яго выданню і распавёў пра планы тэатра.

13 ліпеня, панядзелак

Марына паехала адпачываць, разам з сынам Арцёмам. Спачатку ў Маскву, потым да сваёй цёткі на Волгу. Будзе там да пачатку жніўня.

Самы гарачы час

17 жніўня, панядзелак

На сцэне пачаліся рэпетыцыі «Доктара». Мы з Марынай сядзім у зале. Слухаем ва ўсе вушы, глядзім ва ўсе вочы. Надзвычай цікава! На сцэне зманціраваныя дэкарацыі. Клініка Айбаліта, яна ж — карабель. Многія артысты ўжо апранутыя ў сцэнічныя касцюмы. Ад рэпетыцыі да рэпетыцыі дадаюцца нейкія дэталі іх аблічча. Мастачка Кацярына Булгакава ходзіць то з эскізамі ў руках, то з дэталямі адзення.

Рэжысёр у прыцемненым зале, ягоны стол у праходзе паміж 7 і 8 радамі партэра. Без мікрафона яму ніяк не абысціся.

Рэпэціруюць першыя сцэны, у іх заняты Доктар (Андрэй Марозаў), Таня (Алена Таболіч) і Ваня (Аляксандр Геллах). Унукі воляй рэжысёра ператварыліся ў валанцёраў. Вядома, гэта больш сучасна! Разам з Чычы (Ірына Кучынская) і папугаем Каруда (Аляксандр Міхнюк) валанцёры ўтварылі чацвёрку памочнікаў Айбаліта. У лібрэта ў Бармалея былі два ахоўнікі. Службу бяспекі ўзмацнілі, іх цяпер чацвёрка. Атрымалася люстэркавая сітуацыя, так бы мовіць, раўнавага добрых і злых герояў.

Дзіўлюся, як часта Панджавідзэ спыняе артыстаў. Разбор сітуацыі часта ідзе літаральна па адным музычным сказе. Вакол адной і той жа мізансцэны:

— Не, стоп! Не дакладна!

— Ты павінен на сваім сказе стаяць на вась гэтым месцы!

Зноў пачынаюць, зноў перапыняе.

— У кожнага з вас павінна быць свая траекторыя, іначэй будзеце на сцэне сутыкацца! Увогуле, хутчэй бегаць трэба...

Уражанне, што пасля шостага-восьмага-дзясятага паўтору артысты ўзмысленыя. А калі бегаюць, ім яшчэ трэба і спяваць! Здагадваюся, чаму ўсё рэпэціруецца так падрабязна і дэтальна.

У першай дзеі перад глядачом праходзіць чарада пацыентаў Доктара — Слон, Чаплі, Матылёк, Зайчыха, сям'я Кракадзіла. Так, дзея ў выніку атрымліваецца вясёлая і жыццярэдасная. А каб увесць час адчувалася дынаміка, рэжысёр і артысты прыкладаюць шмат намаганняў. Тэмп нараджаецца ад дэтальна вывераных мізансцэн. Калі кожны ведае, дзе стаяць, куды бегчы, дзе ён знаходзіцца ў якую хвіліну музыкі.

18 жніўня, аўторак

Рылатка трапна заўважыў:

— У Міхаіла Аляксандравіча імправізацыйны метаад стварэння спектакля. Ён прыходзіць на рэпетыцыю, бачыць артыстаў, іх настрой, касцюмы. І сачыняе мізансцэны на хаду...

Падчас рэпетыцый. Панджавідзэ — мне:

— Калі пішаце лібрэта — думайце, як увасобіць напісанае на сцэне!

«Ага! — думаю пра сябе. — Я павінна думаць, каб кампазітар захацела. Каб артыстам зручна спяваць. І каб рэжысёр мог увасобіць».

Але па вялікім рахунку Панджавідзэ мае рацыю.

— Слон спявае пра свайго сына: «Он у меня еще маленький!» — доўжыць ён. — Дзе я вам яшчэ Сланёнка вазьму?! Гэта дадатковы персанаж! Як яго паказаць?!

Вырашылі, што сказ «Он у меня еще маленький!» проста выкраслім.

Увогуле рэпетыцыі ідуць весела і нязмушана. Падобна, у ДНК самога Панджавідзэ ёсць асобны, камедыйны ген. Калі робіць паўзу або штосьці тлумачыць выканаўцам, абавязкова згадвае свежы або даўні тэатральны анекдот. Рогат на сцэне ці ў зале яшчэ мацнейшы, калі дыялог узнаўляецца ў асобах, з рознай інтанацыяй.

У «Доктары» асобныя эпізоды ўспрымаюцца як акцёрскі «капуснік», жывы і дасціпны. Напрыклад, сцэна з Матыльком (Аляксандр Жукаў). Так, ён — герой казкі Чукоўскага, які сапраўды абпаліў сваё крыльцо. Але і сучасны рок-музыкант з гітарай. У дадатак добры выпівоха, які сутаргава шукае моцную настойку ў шафе Айбаліта. Юны глядач заўважыць адно, дарослы — іншае.

Гамерычна смешнай атрымалася сцэна з Зайчыхай (Марына Аксёнцава), услед за якой крочыць «вывадак» зайчанят рознага росту і ўзросту. Бо яна — шматдзетная маці. У прыцемненым партэры можна заўважыць шмат выканаўцаў, не занятых у пастаноўцы. Усім цікава, што ж у выніку атрымаецца? Працэс «збірання» спектакля — ці не самы захапляльны.

У працэсе рэпетыцый здаралася шмат нечаканага. Званок ад Ларысы Церахавай у 12 гадзін дня.

— Таццяна, Міхаіл Аляксандравіч хацеў, каб сёння да вячэрняй рэпетыцыі вы дапісалі некалькі строф. Для дуэта Танечкі і Ванечкі. Ім няма дзе развярнуцца на тым тэксце, які ёсць. І трэба дадаць 3-4 страфы там, дзе спявае ахова Бармалея. У іх таксама тэксту не хапае...

Трэба — значыць, трэба. Нікога не цікавіць, ці зручна, ці атрымаецца? Часу неверагодна мала, новы тэкст артысты будуць развучваць сёння. Такая суровая вытворчая неабходнасць. Адклала ўсе справы, узялася дапісваць. Менавіта ў тым памеры, якім напісаны верш у Чукоўскага. Прынесла на рэпетыцыю, што пачыналася ў 18.00, аркушы з дадатковым тэкстам. Дзякуй богу, з музыкай усё супала. «Села». Некалькі радкоў дадаў сам рэжысёр.

Засваенню вобразаў дапамагаў немалы артыстычны вопыт кожнага з выканаўцаў. Але і тое, што з многімі я і Марына знаёмыя шмат гадоў. Андрэй Марозаў, аднафамілец кампазітаркі і выканаўца партыі Доктара, выдатны інтэрпрэтатар многіх камедыйных роляў. Некалькі сезонаў таму бачыла яго ў партыі Фігара ў «Севільскім цырульніку». Алена Таболіч (Танечка), Алена Сіняўская (1-я Чапля), Аляксандр Жукаў (Матылёк) удзельнічалі ў праектах, якія мы ладзілі ў філармоніі разам з беларускімі кампазітарамі. Ірына Кучынская (Чычы) і Аляксандр Гелах (Ванечка) яшчэ нядаўна з'яўляліся салістамі Музыкальнага тэатра. Выконвалі ролі, якія пяе так званая «каскадная пара». Але ў пэўны момант здолелі рашуча змяніць калектыў, а разам з ім і рэпертуар. Бо былі прынятыя ў стажорскую групу Опернага, а цяпер усё часцей выконваюць на яго сцэне значныя партыі.

Здараецца, рэпетыцыі на сцэне ідуць у суправаджэнні аркестра, а часам і пад фартэпіяна. Дырыжор Алег Лясун стаіць за пультам, але аркестра ў яміне няма. Там за фартэпіяна сядзіць Ларыса Церахава, адказны канцэртмайстар. Стасункі яе і кампазітара з самага пачатку складваліся не надта проста. «Я не зразумела, што ў вас у гэтым такце!» — у інтанацыі Ларысы можна было пачуць і незадаволенасць. Цалкам зразумелая рэакцыя. Бо новы твор і нязвыклая музычная мова могуць і раздражняць. Верагодна, і ў Марыны

не хапала вопыту напісання складаных вакальных ансамбляў. Але паступова інтанацыі Ларысы пачалі цяплець. Магчыма таму, што прыгажосць і арыгінальнасць музыкі ў вакальных і інструментальных фрагментах рабілася больш відавочнай. З новым спектаклем, які нараджаецца тут і цяпер, усе маюць столькі клопатаў, што «Доктар» зрабіўся амаль родным. Бліжэй да прэм'еры ўсе пачуваліся аднадумцамі і сябрамі. Бо ў складаных умовах трэба было выжыць.

20 жніўня, чацвер

У пастаноўшчыка шмат самых неверагодных ідэй. Ён прапаноўваў нават размясціць аркестр не на сваім звыклым месцы, у яміне, а ў глыбіні сцэны, за празрыстай заслонай, каб спевакі апынуліся бліжэй да глядача. Але потым ад такой рэвалюцыйнай ідэі адмовіўся.

Марына перажывае, што аркестр далёка не ідэальна ўзнаўляе яе партытуру, якой аддадзена столькі часу і сіл. Так атрымліваецца па некалькі прычынах. Як у ранішнім спектаклі не будуць займаць самых славурых спявакоў, так і аркестр для «Доктара» складзены з музыкантаў маладых, якія нядаўна прыйшлі ў тэатр. Яшчэ адна прычына. Зранку рэпетыруе адзін склад. З ім дырыжор удакладніў усё — штрыхі, дэталі, тэмпы. А назаўтра на рэпетыцыю прыходзіць склад іншы, з якім дырыжор увогуле не працаваў. «Уражанне, што гэтыя ноты і штрыхі яны бачаць упершыню!» — з адчаем кажа кампазітар.

Адступленне восьмае. Пра музыку «Айбаліта»

На прынцыповае рашэнне (спачатку тэатра, а потым рэжысёра) увасобіць партытуру Марозавай, бяспрэчна, паўплывалі якасці гэтай музыкі. Хоць Марына да таго часу напісала не адну сімфонію, шэраг канцэртаў для розных інструментаў з аркестрам, шмат камернай (вакальнай і інструментальнай) музыкі, у «Айбаліце» яна шмат у чым пераўзышла сябе ранейшую. Вялікія формы патрабуюць і адпаведных намаганняў. Фізічных сіл, цяжкіх сіл, каб вытрымаць да канца падобны марафон. Патрабуюць і мастацкіх высілкаў: здольнасці мысліць маштабна, быць разнастайным. Гэтая якасць асабліва каштоўная, калі размова пра твор, адрасаваны дзецям.

Музыка «Айбаліта» багатая самымі разнастайнымі інтанацыямі. Гарэна-імклівымі, як ва ўверцюры. Пранікнёна-лірычнымі, як у нумары «Раніца». Напружана-драматычнымі падчас небяспечнага падарожжа ў фінале 1-й дзеі. Але больш за ўсё ў гукавой тканіне оперы фарбаў і настройў камедычных фарбаў. Няпроста знайсці для кожнага персанажа трапны і віртуозна-дакладны гукавы вобраз, асабліва, калі гэта птушка ці звер. Адшукаць непаўторную і выразную музычную характарыстыку. Напрыклад, імклівая Чычы прамаўляе і пяе хутка-хутка, а побач з ёй — па кантрасце — цяжкі, непад'ёмны Слон.

Многія выдатныя якасці партытуры адзначыла потым у рэцэнзіі музыказнаўца Вера Гудзей-Каштальян. «Пісаўшы музыку «Доктара Айбаліта», М. Марозава, здаецца, адштурхоўвалася ад прынцыпаў рыфмавання вершаваных казак К. Чукоўскага. Яны напісаны незвычайнай, так бы мовіць, свавольнай і зменлівай рыфмай. Адсюль адчуванне своеасаблівай рытмічнай пульсацыі, пастаянная змена рытму. Да таго ж пісьменнік лічыў, што пры стварэнні вершаў для дзяцей, трэба мысліць малюнкамі і адчуваць музыку ў кожным радку.

Магчыма таму кампазітар размаўляе са сваімі слухачамі вельмі няпростай мовай, у якой пануюць зменлівасць мелодыкі, гарманічныя пераходы і пераключэнні, ладавыя пераафарбоўванні, раптоўныя мадуляцыі, адпаведны рытмічны рэльеф.

Але ж у музыцы оперы перададзена цэлая гама пачуццяў і настройў: святочных і радасных, светлых і паэтычных, трывожных і драматычных, якія характарызуюць тую ці іншую сітуацыю, таго ці іншага персанажа. А развіты лірычны пачатак прыўносіць шмат пяшчоты і грацыі, мяккага гумару, што знаходзіць адпаведны эмацыянальны водгук у дзіцячым успрыманні».

Але да прэм'еры пакуль далёка, таму вярнуся ў рэпетыцыйную залу.

25 жніўня, аўторак

Смяяліся-смяяліся мы з Марынай на прагонах. Радаваліся жыццю і будучай прэм'еры. Але ў пэўны момант смех быў гатовы ператварыцца ў скруху і слёзы.

Чаму? Нават невялікія змены ў сюжэце вядуць за сабой шэраг іншых. Паколькі рэжысёр вырашыў, што Бармалея ніхто з'ядаць не будзе (як у казцы Чукоўскага), ён павінен выправіцца, дык Кракадзіл у якасці ратавальніка аказаўся не патрэбны. Таму зрабіўся адным з пацыентаў Айбаліта. У выніку разгорнутая і каларытная сцэна з сямействам кракадзілаў натуральна пераехала ў першую дзею. Хоць ад пачатку мыслілася на пачатку другой. Здарылася яшчэ некалькі пераносаў, здавалася б, не надта істотных.

У выніку ў другой дзеі нечакана з'явіліся «дзіркі», пустыя мясціны, якія не вядома чым запоўніць. Прычым усе, а найперш рэжысёр, зразумелі гэта тады, калі была скончана праца над першай паловай «Доктара». Яна заняла больш часу, чым меркавалася спачатку. Нездарма Міхаіл Аляксандравіч нерваваўся і ледзь не крычаў: «Калі вы мяне будзе вучыць, дык магу 1-ю дзею паказаць — і ўсё! А далей рабіце самі, што заўгодна!»

Драматызм сітуацыі ў тым, што да аб'яўленай прэм'еры застаўся месяц. Ёсць прычына схапіцца за галаву. Усім! А Марыне — найперш. Бо ёй трэба тэрмінова садзіцца і пісаць музыку. Дзе ўзяць яшчэ пяць нумароў для другой дзеі?!

Крыху суцяшала, што будучыя фрагменты мусілі быць не спеўнымі, а танцавальнымі. Пра харэографію, дарэчы, ад пачатку чамусьці забылі. Успомнілі запознена, калі выявіліся «дзіркі» ў музычнай структуры. Забываючы наперад, скажу, што Канстанцін Кузняцоў і Юлія Дзятко, вядомыя салісты, а ў апошнія сезоны часцей балетмайстры, шмат у чым выратавалі сітуацыю. Бо прыдумалі, а потым і развучылі з удзельнікамі «Айбаліта» харэаграфію простую, лёгкую. Даступную менавіта для спевакоў, а не прафесійных танцораў.

А як Марына? Спачатку яе апанаваў татальны адчай. Бо тэрмінова пісаць, а потым і аркестраваць вялікія фрагменты музыкі ў яе не было ўжо ніякіх сіл і імпульсу.

— Марына, у тваім загашніку ёсць гатовыя танцавальныя эпізоды, — казала я. — У «Айбаліце» ты скарачала некаторыя нумары, завершаныя і арыгінальныя па музыцы. Каб партытура была больш дынамічнай. Перагледзь, што ў цябе ёсць. Пашукай! Штосьці змяні, прыстасуй да спектакля. Мо ёсць аркестраваныя фрагменты?

Здаецца, сяброўка ад падобнай ідэі неяк ажыла і паспакайнела. Але на самай справе паспакайнец у падобнай сітуацыі можна толькі тады, калі патрэбныя ноты ўжо напісаныя і набраныя. І дырыжор з рэжысёрам скажучь: «Гэта тое, чаго нам неставала!»

Адступленне дзвятае. Аўтары і іх непахісныя правы

Але стрэсаў хапала не толькі ў Марыны. Адноўчы на рэпетыцыі да мяне падышла Таццяна Тэадаровіч.

— Уладзімір Пятровіч прасіў, каб вы тэрмінова зайшлі ў ягоны кабінет. Літаральна зараз!

Што ж здарылася?.. Праблемы часта з’яўляюцца адтуль, адкуль не чакаеш. Спачатку пытанне ўзняла Алена Няронская, загадчыца Дзяцячага музычнага тэатра-студыі, агучыла гендырэктару. Грыдзюшка перадаў Рылатку: «Разбярыцеся!»

А сутнасць вось у чым. На тэрыторыі Беларусі аўтарскія правы пісьменнікаў, якія памерлі, ахоўваюцца 50 гадоў. А на тэрыторыі Расіі — ажно 70. Ад таго, як пакінуў гэты свет Карней Іванавіч, яшчэ не мінула сем дзесяцігоддзяў. Значыць, у яго спадчыннікаў трэба пытаць дазвол на выкарыстанне ў лібрэта вершаў Чукоўскага. Але яны могуць і забараніць! Або дазволу спалучыць з такой фантастычнай сумай, якой у тэатра няма. І што тады рабіць?..

Фокус у тым, што пытацца варта было даўно. Папярэдняя размова з унучкай пісьменніка, Аленай Цэзараўнай Чукоўскай, мелася, але вусная. Юрыдычная служба тэатра не надта цікавілася, колькі ў лібрэта «Доктара» вершаў рускага класіка, а колькі маіх тэкстаў. А я, не надта моцная ў юрыдычных пытаннях, думала: калі казкі Чукоўскага, напісаныя яшчэ ў 30-я гады, а потым надрукаваныя ў шматлікіх зборніках, дык ні ў каго ні пра што пытацца не трэба. Сітуацыя ўскладнялася тым, што пасля смерці Алены Цэзараўны ў 2015-м прайшло крыху больш за паўгода. Спадчыннікі толькі-толькі атрымалі магчымасць ці дазваляць, ці не дазваляць выкарыстоўваць творы знакамітага продка. Але ж не адны мы такія разумныя! Спіс жадаючых ставіць спектаклі паводле Чукоўскага ў тэатрах Расіі і ўвогуле СНД велізарны.

Абмаляваўшы сітуацыю, Рылатка папрасіў:

— Толькі пакуль нічога не кажыце Марыне, у яе і так клопатаў хапае.

— Добра, — механічна паабяцала я, шакіраваная нечаканай навіной.

— Што здарылася? — адразу звярнулася да мяне Марозава, калі я вярнулася ў залу. — Відаць, што на табе твару няма!

— Потым скажу.

Не буду падрабязна распавядаць, як вырашылася пытанне з нашчадкамі. Няхай застанецца сакрэтам. Былі тут і афіцыйныя лісты, і пошукі маскоўскіх знаёмых, а праз іх патрэбных тэлефонаў і асоб, якія могуць паўплываць на хуткасць рашэння. Забягаючы наперад, скажу: напярэдадні прэм’еры я трымцела да страху яшчэ і таму, што весткі з Масквы па-ранейшаму не прыйшлі. Не хацелася думаць, што можа ўзнікнуць міжнародны скандал. А мо ўсё-такі не ўзнікне?..

6 верасня, нядзеля

На сёння запланаваная здача «Доктара» мастацкай радзе. Дакладней, аркестр і салісты пакажуць толькі першую дзею і некалькі фрагментаў з другой. Гляджу і слухаю з вялікай цікавасцю. Амаль шчаслівая. Бо асобныя фрагменты яднаюцца, нарэшце вымалёўваюцца абрысы спектакля.

У антракце пытаюся ў генеральнага дырэктара:

— Ну, як вам?

— Сыры спектакль! — відавочна, што Грыдзюшка расчараваны і нават засмучаны.

Абмеркаванне аказалася не надта доўгім. Асабліва і не папракалі. Ну, што зробіш, не паспелі! Сцэнічных рэпетыцый не хапіла. Калі ў тэатры адкрыўся сезон, а гэта здарылася на пачатку верасня, вялікую сцэну «Айбаліту» больш не давалі. Вечарам ідзе пэўны спектакль, таму зранку аркестравая або сцэнічная рэпетыцыя гэтай назвы ці заўтрашняй. У дадатак пачынаецца мантаж дэкарацый. Паўплывала і тое, што музыка Марозавай падаецца надта проста і лёгкай для ўспрымання. Але гэта падманлівае адчуванне За лёгкасцю прыхаваная складанасць, якую трэба адолець, каб зрабіць яе віртуозна-простай.

На мастацкай радзе Панджавідзэ выглядаў азадачаным. Думаю, ён і сам не чакаў такога выніку. Галоўны рэжысёр заўжды хоча быць героем. І гэта натуральна. Але, відаць, адносна няўдача на першым паказе прымусіла засяродзіцца ўсіх — і пастановачную групу, і аркестр, і салістаў. Было відавочна, што часу мала. Таму трэба ўсё зрабіць як след. Каму ахвота паказваць публіцы недароблены спектакль?

Марына — з дапісваннем музыкі, я — з клопатамі пра аўтарскія правы так змэнчыліся, што абедзве пачалі будучага «Доктара» ненавідзець. І ад рэпетыцый, і ад рэжысёра было млосна.

У пэўны момант Рылатка параіў Марыне: «Вы ўсё зрабілі. Таму не абавязкова прысутнічаць на ўсіх рэпетыцыях!» Абедзве мы з радасцю ўхапіліся за такую прапанову і далі сабе на тыдзень або дзён дзесяць палёгку. Было відавочна, што ў «Айбаліта» цяпер шмат мамак-нянек, падрыхтоўкай спектакля заняты фактычна ўвесь тэатр. Таму пэўны час могуць абысціся і без нас.

30 верасня, серада

Мы з Марынай сядзелі сёння на рэпетыцыі «Доктара», на 5-м паверсе, на эксперыментальнай сцэне. Рэжысёр удасканалваў сцэны з Бармалеем і яго аховай. Рэпетыцыя ішла пад раяль, але ў касцюмах.

Юрый Балацько — выдатны Бармалей. Ідэальны! Так арганічна ён адчувае камедыіныя і фарсавыя сітуацыі. Прастора смешнага — дакладна ягоная. Бармалея досыць доўга рыхтаваў Янаш Нялепа, але падобна, рэжысёру больш імпануе Юра. Яны вельмі розныя. Нават дзіўна, як моцна псіхафізіка саліста ўплывае на ўспрыманне персанажа. Цікава было б у розных спектаклях убачыць і пачуць аднаго і другога.

Айбаліта ад пачатку рэпэціраваў Андрэй Марозаў, але незадоўга да прэм'еры ён з'ехаў на гастролі. Таму іншы барытон, абаяльны Аляксандр Краснадубскі, вымушаны засвоіць партыю і мізансцэны вельмі хутка. У характары абодвух салістаў, як і ў характары іхняга героя, адчуваеш нейкую чалавечую трываласць і надзейнасць, якая лепш за ўсё пераконвае: такі доктар сапраўды дапаможа і ўратуе.

Мы пабылі з кампазітаркай у зале з 14.30 да 17.30. Далей выканаўцы і рэжысёр перайшлі ў балетную залу. А мы ціха дадому. Уражанняў больш, чым дастаткова.

1 кастрычніка, чацвер

Заўтра канчатковы паказ «Доктара» мастацкай радзе. У 12.00. Потым абмеркаванне. Дырэктар даў распараджэнні нікога з прэсы на здачу не пускаць, толькі тэлебачанне. Яно і слухна. Бо вынік пакуль не надта зразумелы.

2 кастрычніка, пятніца

Шчыра кажучы, калаціца і трымцець надакучыла. Што будзе, тое будзе. Мы з Марозавай наперад пачаткам здачы давалі два інтэрв'ю — Першаму каналу нашага тэлебачання і тэлекампаніі «Мир».

Здача прайшла някепска. Панджавідзэ толькі аднойчы спыніў аркестр. Калі не ўзнялася заслона ў другой дзеі (Ілья Пеўзнер у гэты час спяваў арыю Гіпапатама).

Абмеркаванне. Увогуле ацэнкі станоўчыя. Агульны пафас: «Ну, нарэшце пастараліся, цяпер зрабілі так, як трэба!» Пазітыўны тон адразу задаў Уладзімір Грыдзюшка. Юрый Траян сказаў пра «плюсы» пастаноўкі.

Марына не вельмі задаволена іграй аркестра. Бо ён гучаў неяк прыглушана, не хапала яркіх фарбаў. Мо Лясун баяўся, што не будзе чуваць салістаў? На абмеркаванні Марозаву моцна пакрыўдзіла заўвага аднаго са спевакоў: маўляў, у партытуры шмат аднолькавых ці блізкіх танальнасцяў. Нібыта сур'ёзная прафесійная заўвага, але ж па сутнасці яно не так. Наадварот, у «Айбаліце» шмат разнастайнасці — меладычнай і танальнай. Пасля мастацкай рады спытала ў супрацоўніцы тэатра, якая мела кансерваторскую адукацыю:

— Патлумачце, чаму такая дзіўная і несправядлівая выснова?

— У нас хапае оперных спевакоў, якія хоць і жывуць у XXI стагоддзі, але ў сваім вакальным развіцці спыніліся на Вэрдзі і Пучыні. На XIX стагоддзі. Далей для іх музыкі не існуе, яны проста яе не чуюць і не ўспрымаюць.

Пераканаўчае тлумачэнне, сур'ёзны контраргумент.

Схадзілі з Марынай да Сяргея Мухіна. Ён — памочнік Грыдзюшкі, распараджаецца запрашальнікамі. Спачатку кожная папрасіла па два (пасаромеліся больш). Па твары Мухіна відаць: ён нас не зразумеў. У выніку ў мяне — чатыры, у Марыны — шэсць. Шыкоўна!

Склад маіх запрошаных змяняўся разоў пяць. У выніку, спадзяюся, прыйдуць два вядомыя музыказнаўцы — Таццяна Мдывані і Антаніна Карпілава, тэатральны крытык Дзяніс Марціновіч і Галіна Шаблінская, мая даўняя сяброўка. Марына хоча, каб яе мама абавязкова паглядзела «Айбаліта». Да прэм'еры засталася два дні. Марозава крыху прыйшла ў сябе. Супакоілася. Але ж надта яна ўражлівая!

Пасля здачы паехала да бацькоў. Абодва ў стацыянары, умацоўваюць здароўе. Адала праграмку «Доктара», якая будзе прадавацца праз два дні, на прэм'еры. Для таго, каб узяць настрой. Праграмка — гэта дакумент. Для маіх бацькоў грамадскае прызнанне зробленага дачкой — лепшыя лекі. Акрамя праграмкі, існуе яшчэ каляровая афіша і буклет, адрасаваны якраз дзіцячай аўдыторыі.

3 кастрычніка, субота

Невялікі «отходняк». І ўсё роўна на душы неспакойна. Хутчэй бы ўжо!

4 кастрычніка, нядзеля

У агульным настроі пануе страх, а таксама імкненне яго адолець. Хоць зразумела, што ні спяваць, ні танцаваць нам з Марынай не трэба. Марозава перад пачаткам спектакля забегла ў ложу, дзе сабраліся ўсе запрошаныя.

Калі загучала ўверцюра, Доктар праляцеў над сцэнай на паветраным шары. Дзеці, вядома, адразу дзівіліся і сцішваліся.

На прэм'еры ўсе сабраліся. У выніку атрымаўся зусім іншы спектакль, чым на здачы. Ларыса Церахава пасля заўважыла: «Аркестранты нарэшце надзелі акуляры і ўбачылі ўсе ноты!» Дасціпна — і па сутнасці. Спектакль адбыўся! Усё сышлося. Ніхто не забыў свае словы, ніхто не запінаўся, дэкарацыі не зачэпіліся, бутафорыя не ўпала. Вядома, галоўнымі былі яркасць

і дасціпнасць рэжысуры Міхаіла Панджавідзэ. І спевакі — Аляксандр Краснадубскі (Айбаліт), Юрый Балацько (Бармалей), Алена Таболіч (Таня), Аляксандр Гелах (Ваня), Ірына Кучынская (Чычы), Аляксандр Міхнюк (Каруда). А таксама Алена Сіняўская і Вольга Кажгаліева (Чаплі), Аляксандр Жукаў (Матылёк), Аляксандр Кеда (Слон), Дзмітрый Трафімук (Кракадзіл), Святлана Марусевіч (Кракадзіліца).

На прэм'еры было шмат дзяцей. Партэр поўны, бельэтаж таксама. Зала вельмі добра рэагавала. Дзеці сядзелі ціха, слухалі ўважліва. Спрыялі дынаміка дзеяння, элементы мультыплікацыі, дэкарацыі, «прыколы», лозунгі і транспаранты, пагоні, візуальныя эфекты. Нават бягучы радок з тэкстампеваў.

У адной з апошніх сцэн, калі Доктар звяртаўся да глядачоў: «Дзеці, ці трэба дараваць Бармалею?», — большасць залы дружна закрычала: «Не!» Але хтосьці быў згодны і дараваць. Цікавы шрых да псіхалогіі сучасных дзяцей. У фінале, калі пайшлі паклоны артыстаў (пад музыку ўверцюры), дзятва з радасцю танцавала ў праходах.

На прэм'еры сам спектакль для нас з Марынай не прайшоў, а прамільгнуў. Хутка і імкліва. Не паспелі заўважыць, як скончыўся. Нас выклікаюць на сцэну. Усё быццам у тумане і сне. Адкланьваемся, перад вачыма поўная зала. Побач артысты ў сваіх сцэнічных касцюмах. Няўжо? Няўжо фінал марафона? Няўжо ўсё атрымалася?!

Тэатральная кавярня. Яшчэ дзве гадзіны мы адзначалі прэм'еру. Тым, што прынеслі самі ўдзельнікі спектакля. Усе ўсіх віншавалі, згадвалі самыя смешныя моманты рэпетыцый. Акцёрскае братэрства сапраўды існуе, і асабліва адчуваецца пасля зробленага спектакля. Мы з Марынай сышлі з тэатра ці ў чатыры, ці ў пяць гадзін дня. Артысты яшчэ заставаліся і святкавалі творчую перамогу. Прайшлі да метро «Няміга». Не верыцца, што заўтра не трэба зноў бегчы ў тэатр. Нават нечага не хапае.

15 кастрычніка, чацвер

У наступныя дні ішло асэнсаванне ўражанняў і банальны «отходняк». У лістападзе наступны паказ «Доктара», яшчэ два ў снежні, падчас навагодніх канікул. У новым, 2016 годзе плануецца два паказы ў студзені.

Марына адчувае сябе па-рознаму. Пакуль я чакала прэм'еры, зацягнула падрыхтоўку тэкстаў у № 10 часопіса. Тым больш іх шмат. Вельмі нервавалася наконт фота са Швецыі, ці паспее прыйсці. Перад прэм'ерай пра яго проста забыла.

Пра згоду нашчадкаў Чукоўскага даведалася выпадкова, зазірнуўшы ў Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці. Аказваецца, у тэатры забыліся паведаміць мне пра тую радасную і чаканую навіну. Адразу на душы зрабілася спакойней. І так здараецца. Твой клопат? Ну, ты ад страху і калаціся!

Адступленне дзясятае. Вынікі і розгалас

Пасля першага паказу «Айбаліта» ў розных выданнях выйшла шмат рэцэнзій. Напісанія аўтарытэтнымі асобамі, яны ўсе аказаліся станоўчымі, усе віталі з'яўленне новай беларускай оперы. Пераказваць не буду. Прывяду выказванні двух музыказнаўцаў. Яны даслалі свае меркаванні па электроннай пошце неўзабаве пасля прэм'еры.

Таццяна Мдывані,
доктар мастацтвазнаўства:

— Падчас спектакля мы дзяліліся меркаваннямі і ў антракце шмат чаго выказалі Марыне Марозавай. Спектакль, безумоўна, атрымаўся. Будзе ісці, рэакцыя глядачоў-слухачоў цудоўная. Нездарма напісала «гледачоў-слухачоў», нягледзячы на тое, што опера «слухаецца». Дадзены опус яшчэ і глядзіцца, і чытаецца. Апошняя вельмі важна, бо тэкст удалы і ўсе яго чыталі. У спектаклі істотная роля рэжысёра, гэта відавочна, што робіць пастаноўку востра сучаснай (візуалізацыя — неабходны складнік мастацтва нашага часу). Цяжка ўявіць, што было б без яго прыдумак. Музыка — арганічная частка агульнага ансамбля. Аркестроўка пісьменная і прафесійная. На мой погляд, у жанравых адносінах спектакль блізкі да мюзікла. Што да сцэнаграфіі, дык у ёй шмат лубка, але і яна гарманіруе з агульным тэкстам спектакля. Увогуле ўражанне добрае, семантагенным ядром выступаюць тэкст лібрэта і рэжысура. Віншую.

Антаніна Карпілава,
кандадыт мастацтвазнаўства:

Наша ложа была ў захапленні, асабліва ад другой дзеі. Мы з Таццянай Герасімаўнай паводзілі сябе стрымана, але ўвесь час перамаўляліся і адзначалі рэакцыю залы. Па маім меркаванні, гэта прарыў у цэлай жанравай галіне. Гэта сапраўды дзіцячая опера, дзе ёсць моцныя складнікі — музычна-драматургічны, харэаграфічны і сцэнаграфічны (у тым ліку відэашэраг). Усе кампаненты ўмела аб'яднаныя магутнай і вопытнай рэжысёрскай рукой. Марына распавядала нам у антракце пра сур'ёзнае ўмяшанне Панджавідзэ ў кампазіцыю оперы. Таму давлялося дапісваць некаторыя музычныя нумары. Мы адзначалі, што бліскучая аркестроўка выдае вучаніцу Глебава.

Ваш уплыў адчуваўся ўвесь час: у цудоўным веданні літаратурнай спадчыны Чукоўскага, свабодным валоданні паэтычнымі жанрамі, у сюжэтных «пералівах» і пераходах. Як я зразумела, першая дзея экспазіцыйнага плана, дзе сярод смешных і абаяльных персанажаў мяне зачаравала зусім «чукоўская» сям'я кракадзілаў: яна прывабна паднесена і ў літаратурным, і ў музычна-акцёрскім планах. І вядома, гумар у рэпліках, у транспарантах — «Бармалей, ты не прав!», «Имидж — ничто, здоровье — все!» Гэта абсалютна глядацкі спектакль, на яго будуць хадзіць. Шчыра віншую вас з творчым поспехам, з адраджэннем напаяўзабытага жанру!

20 кастрычніка, аўторак

Ужо другі дзень адчуваю агульную млявасць і вяласць. Піла парашкі ад грыпу. Думала, як-небудзь адолею, але гэта быў найўны аптымізм.

21 кастрычніка, серада

У выніку пайшла да свайго тэрапеўта. Атрымала рэцэпты, паказала артыкул з «Савецкай», дзе пра нас. Каб было зразумела, чаму я так раскісла. Заглавак артыкула — «Скоро вылечу я всех!»

Доўга смяяліся разам. Я таксама спадзяюся, што мая доктарка мяне вылечыць. У выніку — антыбіётыкі і шэсць дзён на бальнічным. Адсыпа-

лася літаральна суткамі. У канцы тыдня ажыла. Тэатральная падзея адбылася, доўгачаканае музычнае дзіця нарадзілася. А ці хутка адышлі ад стрэсу яго шматлікія мамкі-нянькі, дык ці павінна гэта турбаваць публіку?

22 лістапада, нядзеля

Ранішні спектакль, зноў наш «Доктар». Абяцаў прыехаць з Магілёва кіраўнік Гарадской музычнай капэлы, дырыжор Сяргей Лішчэнка. Сапраўды прыехаў, сядзелі побач. У 1-м аддзяленні ў бельэтажы, дзе палову спеўнага тэксту, на жаль, не чуваць. У 2-м аддзяленні — у партэры. І ўсё чуваць, і агляд сцэны нашмат лепшы.

У зале і фае бачыла многіх артыстаў. Сяргей Лазарэвіч і Андрэй Марозаў. Юрый Гарадзецкі са сваім дзіцём. Прыйшлі музыказнаўцы Вера Гудзей-Каштальян і Наталля Ганул з дачкой.

Марына незадаволена музычным бокам паказу. Лічыць, што гэты спектакль прайшоў горш, чым прэм'ера. Яна азадачана і засмучоная іграй аркестра. Назаўтра раніцой патэлефанавала Рылатку. Той таксама азадачаны. Абяцаў нейкім чынам паўплываць.

29 лістапада, нядзеля

Тэлефанавала Наталля Ганул. Распавядала, як з'ездзіла ў Кіеў, на міжнародную навуковую канферэнцыю, прысвечаную пытанням інтэрпрэтацыі сучаснай музыкі. Вырасыла выкарыстаць свежы тэатральны матэрыял, узяла для разгляду нашага «Айбаліта». Папрасіла ў тэатры відэа, а ў Марыны партытуру. Калі даследчыкі рыхтуюцца грунтоўна, гэта выклікае павагу.

Выступленне Наталлі дасведчаная публіка слухала з цікавасцю, бо на ўсёй прасторы СНД опер для дзяцей амаль няма. Яна паказала два фрагменты з «Доктара», плануе напісаць артыкул для тамтэйшага навуковага зборніка. Вядомы ўкраінскі даследчык, доктар навук Марына Чаркашына, якая некалькі разоў прыязджала ў Мінск на Калядны оперны форум, вельмі хацела паглядзець «Айбаліта» цалкам.

На канферэнцыі разгарэлася дыскусія: «А вы дакажыце, што па жанры гэта не мюзікл!» Для даследчыкаў пытанне жанру істотнае і актуальнае. Абмяркоўвалі яго і мы з Наталляй. Так, прыёмы мюзікла прысутнічаюць у рэжысуры Панджавідзе, але іх няма ў партытуры. У дадатак у мюзіклах выканаўцы звычайна пяюць з мікрафонамі («падгучкай»), а замест жывога аркестра ідзе запіс. Марына, якой я распавяла пра канферэнцыю, нават здзівілася такому нечаканаму міжнароднаму рэзанансу.

31 снежня, чацвер

Сёння апошні дзень года. Вынік класны! У 2015-м адбылося чатыры спектаклі. У тым ліку 29 і 31 снежня. У студзені 2016-га плануецца два — 6 і 8. Потым па адным — у сакавіку і красавіку.

Марына пачувае сябе па-рознаму. Хлопцы яе раз'ехаліся на гастролях за мяжу, са сваімі аркестрамі. Клопат пра сабаку цяпер на ёй. А я адчуваю агульную стомленасць і эмацыйную вычарпанасць. Год быў занадта насычаным. Акрамя прэм'еры, выйшлі яшчэ дзве кнігі, адна — вершы для дзяцей, а другая — проза.

2016 год

18 студзеня, панядзелак

Забрала ў рэдакцыі два экзэмпляры «Настаўніцкай газеты», у якой рэцэнзія Веры Гудзій-Каштальян. Пра «Доктара» аж цэлая паласа АЗ, у дадатак пяць фота. Экзэмпляр сабе, адзін Марыне. Патэлефанавала ёй, кампазітарка ўзрадалася.

Прывяду невялікую цытату з артыкула, там, дзе размова менавіта пра лібрэта. Нарэшце маю працу ацанілі! «У вершаваным сцэнарыі оперы выкарыстоўваюцца перапрацаваныя ўрыўкі з розных казак К. Чукоўскага, якія вельмі прафесійна, лагічна і паслядоўна знітаваны. Тут знаўца творчасці дзіцячага пісьменніка знойдзе фрагменты з «Айбаліта» і «Бармалей», «Кракадзіла» і «Тэлефона», «Тараканішча», «Цуда-дрэва» і «Мухі-Цакутхі». Але знаёмыя радкі так арыгінальна пераплецены, а пераходы ад аднаго фрагмента да другога такія натуральныя, што напэўна і сам Чукоўскі падзівіўся б».

Пасляслоўе да дзённіка

Дажыўшы да прэм'еры, суадносіш мастацкі вынік, сапраўды значны і маштабны, і колькасць намаганняў, якія былі патрэбны, каб дасягнуць яго. Пракратны лёс спектакля ніхто загадзя прадказаць не можа. Ён залежыць ад мільёна фактараў. Ад стаўлення дырыжора і аркестрантаў да музыкі, якую яны іграюць. Ад наяўнасці салістаў, выканаўцаў вядучых і эпізадычных партый. Ад іх імпэту і стаўлення да ўласных роляў. Ад таго, ці моцна зроблены спектакль. Нарэшце, ад публікі, для якой усё гэта робіцца.

Напярэдадні адкрыцця сезона 2016—2017 гадоў мы з Марынай прыйшлі на здачу оперы Моцарта «Вяселля Фігара». Ubачылі нашага рэжысёра. Панджавідзэ жартам спытаў у Марыны: «Ну, што? Новае будзем пісаць?» Марозава са смехам: «Ой, не...»

Калі ў наступныя сезоны опера «Доктар» будзе паказвацца ўсяго раз ці два на год, дык вядома, узнікне думка: а ці трэба было ўсю гэтую катавасію пачынаць? Калі «Айбаліт» прыйшоў на оперную сцэну надоўга, мы з Марозавай будзем толькі радавацца. Хачу спадзявацца на больш аптымістычны варыянт. А што атрымаецца ў рэальнасці, пакажа само жыццё.

